Бүтүн өлкәләрин пролетарлары, бирләшин!

Азәрбајчан кәнчләри

1919-чу ил октјабрын 27-дән чыхыр

АЗӘРБАЈЧАН ЛККИ МК-нын ОРГАНЫ • «АЗЕРБАЙДЖАН ГЯНДЖЛЯРИ»—ОРГАН ЦК ЛКСМ АЗЕРБАЙДЖАНА

№ 15 (10821) ЧӘРШӘНБӘ АХШАМЫ, 13 ФЕВРАЛ 1990-чы ИЛ. Гијмәти 3 гәпик.

Фотомүхбиримиз Ү. Мурадовун чәкдији бу шәкилдә Бакы Камвол-Маһуд Истеһсалат Бирлијинин ишчиләри (солдан) Пәрванә Мустафајеваны, Ләтафәт Бәкированы, Камал Илјасову вә Бәјим Мәммәдованы көрүрсүнүз.

1990-чы ил февралын 7-дә Сов.ИКП МК пленумунда

М. С. ГОРБАЧОВУН јекун сөзү

Узун мүзакирәләрә јумамаг үчүн бир нечә кәлмә данышмаг истәјирәм, чүнки бу үч күн әрзиндә партијанын Мәркәзи Комитәси пленумларынын ичлас салонунда кетмиш бөјүк сөһбәти баша чатдырмаг лазымдыр.

Зәнnимчә, пленумда бүтүн мәсәләләр комплекси әтрафында кечирилмиш дискуссија мүзакирә етдијимиз сәнәдләрин вә проблемләрин миғјасына вә јенилијинә ујғун иди. Индики пленуму белә сәчијјәләндирмәк олар: о, МК-нын, бүтөвлүкдә партијанын өлкәдәки вәзијјәтлә әлагәдар, јенидәнгурма просесләринин нечә кетдији илә әлагәдар чох бөјүк гајғысыны вә чох бөјүк нараһатлығыны үзә чыхарды. Пленум бүтүн јенидәнгурма просесләрини амансызчасына, тәнгиди тәһлил етди, бунун әсасында нәји нә чүр етмәк лазым кәлдијинин прогнозуну верди. Бу, Сов.ИКП МК-нын платформасында мүәјјән етдијимиз сијаси истигамәтләрдә өз әксини тапмышдыр.

Јәгин, XIX партија конфрансынын гәтнамәләри үзәриндә апарылан ишдән сонра бу, нөвбәти һадды ки, бүтүн МК сәнәдләр үзәриндә, нечә дејәрләр, ган-тәр ичиндә ишләмишдир. Бундан мән чох мүһүм нәтичә чыхарырам: бурада тәзаһүр Сов.ИКП МК-нын платформасында әксини тапмышдыр — будур ки, вахты чатмыш проблемләри јенидәнгурма, чәмијјәти јениләшдирмәк вә Сов.ИКП-ни јениләшдирмәк јолларында һәлл етмәк лазымдыр. Бу, әсас фикирдир.

Икинчи фикир дә, мән дејәрдим, медалын икинчи тәрәфидир. Инди биз нәинки ағлымызла, һәтта сөзүн әсл мә'насында бүтүн вүчудумузла һисс едирик ки, гәти һәрәкәт етмәк лазымдыр. МК, һөкумәт, Али Совет гәти һәрәкәт етмәлидирләр. Буну она көрә дејирәм ки, биз онлара тапшырыг веририк. Хејр, биз өз мөвгејимизи билдиририк. Ән башлычасы да будур ки, бүтүн бу органлара дахил олан коммунистләр бу фикрә әсасланыб һәрәкәт етмәлидирләр. Биз даһа вахт итирә билмәрик. Партијанын Мәркәзи Комитәсинин үнванына һағлы дедиләр: Инди кечинмәк јолверилмәздир, чошғун, мүхтәлиф, мүрәккәб просесләрә башчылыг етмәк лазымдыр ки, сағлам мејлләр горунсун, бунлар мөһкәмләндирилсин, позучу мејлләри арадан галдырмаға вә ја сөндүрмәјә чәһд едилсин.

Һөкумәтдәки коммунистләр һәрәкәт етмәлидирләр. Зәнnимчә, һөкумәтдә ишләјән партија үзвләринә јол-

Коммунистләр бүтүн саһәләрдә фәал вә сәмәрәли һәрәкәт етмәлидирләр. Бир сөзлә, биз гүввәләри јенидән груплашдырыб бирләшдирмәли, јенидәнгурманы вә әмәли ишләри гәтијјәтлә ирәлилә тмәлијик. Бу, икинчи фикир.

Биз јенидәнгурманын дәрин гатларына ендикчә, бүтүн тәбәгәләрә тохундугча, чарпышан тәрәфләрин мөвгеләри, мәнафеләри үзә чыхыр. Биз һисс етдик ки, бурада да јенидәнгурма кедир. Бу, чәмијјәтимизин кечирдији бүтүн һалларын ин'икасыдыр.

Биз бурада фикир мүбадиләси едәркән вә чәтин дискуссијаја јекунлар вураркән бә'зән бу, мәнлијимизә тохунур. Бу салонда кәскин нитгләр сәсләнир. Лакин әввәл-ахыр биз башлыча вә мәнчә, мүтәрәгги нәтичәјә кәлирик. Бах, бу нәтичә әсасында да фәалијјәти бирләшдирмәк лазымдыр.

Дискуссија олду. Гәрар гәбул едилди. Програм тәсдиг олунду. Истигамәтләр вар. Кимин нә сөз дедијини вә бу сөзүн кимә аид олдуғуну отуруб һесабламаг јох, ишләмәк керәкдир. Амма бизде белә мүтәхәссисләр вар! Һеч чүр алыша билмирик ки, нормал дискуссијалар просеси кедир, рә'јләр

лар јохдур. Рә'јләр мүбаризәси вар, дискуссијалар кеткедә кәскинләшир, бу ајдындыр. Бах, мән бүтүн өлкәдән кәлмиш фәһлә-көмүрчүләрлә көрүшдүм — онлар мәнә нә гәдәр информасија вердиләр! Биз дә мүәјјән дүшүнчәләрлә ичласа, сәнәдләрин мүзакирәсинә кәлирик, орада мүгајисә, кәскин сөһбәт кедир. Малков јолдаш, демәк истәјирәм, гој һеч кәсдә шүбһә јаранмасын ки, Сијаси Бүро кија парчаланыб, кија ишләр харабдыр. Белә шејләр јохдур вә чалышмаг лазымдыр ки, белә шејләр олмасын. Инди биз МК-да, Сијаси Бүрода, бүтүн партијада белә сынагдан чыхырыг — зирвәдә олмаг лазымдыр.

Бу «зирвә» һаггында Алексејевич дедикләри чох хошума кәлди. О тәкчә һүгугчу дејил, онда фәлсәфи мүнасибәт дә вар. Белә кејфијјәтләрин — фикир ифадәсинин чиддилији вә ејни заманда тәфәккүр миғјасы кими кејфијјәтләрин адамда әлагәләнмәси һәмишә чох фајдалыдыр. Мән бу барәдә данышмышам, биз Конститусија Нәзарәти Комитәсинин сәдри вәзифәсинә ирәли чәкәркән ону белә сәчијјәләндирмишәм.

Серкеј Серкејевичин фикри нәјә көрә хошума кәлиб. Биз елә ...

...низми, бу күн гаршымызда белә бир мәсәлә вар, кәлин бүкүнкү вәзифәләримизи вә сабаһ башымыза нә кәләчәјини унудаг, чүнки сөһбәт, өлкәдән, онун инкишафынын истигамәтләриндән кедир.

Белә зирвә биздә һәлә кифајәт гәдәр дејилдир. Чох адам вар ки, онлар садә јоллар истәјирләр, амма белә јоллар јохдур. Биз елә мәрһәләдәјик ки, садә јоллар јохдур вә олмајачаг. Садә, сәриштәсиз адам хаһиш едәндә ки, ајдын чаваб верин, һәр шеји бәнд-бәнд көстәрин: бир, ики, үч, дөрд, — белә бир адамы бағышламаг олар. Јери кәлмишкән дејим ки, бүтүн популистләр бундан истифадә едирләр. Һаким партија, өзү дә өлкәмиз кими бир өлкәдә һаким партија бу јола гәдәм баса билмәз. Биз керәк дүнјаја, өлкәјә, онун бүкүнкү вәзијјәтинә вә перспективинә кениш бахаг.

Мәнә елә кәлир ки, әсас мәсәләдә һәләлик јанылмамышыг. Амма лазыми тәдбирләр көрмәкдә сәһвләрә јол вермишик, һәмин тәдбирләри көрмәкдә кечикмишик, јахуд да просесләрин, хүсусән дә игтисади ислаһатдакы просесләрин синхронлашдырылмасыны тә'мин етмәмишик. Бу, ишләримизи чәтинләшдирмишдир, сијаси ...

Азәрбајчан КП МК бүросунда

Азәрбајчан КП МК бүросу Сов.ИКП МК феврал (1990-чы ил) пленумунун јекунларыны мүзакирә етмишдир. Азәрбајчан КП МК-нын биринчи катиби А. Н. Мүтәллибов мә'лумат вермишдир.

Гејд едилмишдир ки, партијанын, бүтүн совет халгынын һәјатында пленум шәксиз дөнүш характери дашыјыр. Кәскин дискуссија, мүхтәлиф нөгтеји-нәзәрләрин тоггушмасы шәраитиндә јенидәнгурманын мәс'ул мәрһәләсиндә Сов.ИКП-нин фәалијјәтинин тәкмилләшдирилмәсинин сијаси истигамәтләри мүәјјән едилмишдир. Бу истигамәтләр партијанын XXVIII гурултајы үчүн Сов.ИКП МК-нын платформасында өз әксини тапмышдыр. Үч күнлүк кәркин иш кедишиндә бир даһа тәсдиг едилмишдир ки, партија јенидәнгурманы бундан сонра да инкишаф етдирмәк, демократија вә ашкарлыг јолу илә даһа гәтијјәтлә ирәлиләмәк, күтләләрин сијаси фәаллығына әсасланмаг әзминдәдир. Ичласда гејд олунмушдур ки, Сов.ИКП МК пленумунун гәрарларынын һәјата кечирилмәси республиканын бүтүн сағлам вә јенидәнгурмаја тәрәфдар гүввәләринин ишә фәал чәлб олунмасыны, платформадакы сијаси мүддәаларын гәтијјәтлә һәјата кечирилмәсини тәләб едир. Партија һәгиги, реал плүрализм јолуну сечир. Бу шәраитдә республиканын коммунистләри үчүн нүмунә олмаг, коммунизм идеалларына сәдагәти горумаг, һәјатын бүтүн саһәләриндә јени-

ләрә бахмајараг тәшкилат комитәси республиканын суверенлијинин бәрпа етмәк барәсиндә ССРИ Али Советинин 1989-чу ил 28 нојабр тарихли гәрарынын вә ССРИ Али Совети Рәјасәт Һеј'әтинин 1990-чы ил 15 јанвар тарихли фәрманынын јеринә јетирилмәси үчүн планаујғун вә мәгсәдјөнлү иш апарыр. Һәјат тә'минаты илә бағлы мәсәләләрин һәлли, дәмирјол нәглијјатында гајда јарадылмасы вә саир илә јанашы вәзијјәти сабитләшдирмәк вәзифәләри дә јеринә јетирилир. Паспорт режиминин јохламаг, милләтләрарасы әдавәт фитвачыларыны тутмаг вә вилајәтдән чыхармаг, јерли һүгуг мүһафизә органларыны, һабелә сәнаје, нәглијјат, тикинти, кәнд тәсәррүфаты мүәссисәләрини јенидән республика һакимијјәт органларына табе етмәк үчүн иш апарылыр. ДГМВ-нин азәрбајчанлы әһалиси илә ермәни әһалиси арасында әлагә јарадылмасына, азәрбајчанлы гачгынларын өз евләринә гајтарылмасына сә'ј көстәрилир.

Азәрбајчан КП МК бүросу республика назирликләринин, баш идарәләринин, мүәссисә вә тәшкилатларынын рәһбәрләринә тапшырмышдыр ки, ДГМВ үзрә тәшкилат комитәсинә һәр васитә илә јардым вә көмәк көстәрмәк, мухтар вилајәтдә вәзијјәтин нормал һала салынмасы ишинә фәал гошулмаг лазымдыр.

ДГМВ үзрә республика тәшкилат комитәсинин мәтбу органынын — «Гарабағ» гәзетинин нәшри һаггында

бүтүн саһәләринин иттифаг вә иттифаг-республика табелијиндән республика табелијинә кечирилмәсинин механизмини јаратмаг мәгсәдилә Азәрбајчан ССР Али Советинин Рәјасәт Һеј'әтинә вә республика Назирләр Советинә төвсијә едилмишдир ки, Азәрбајчан ССР-ин игтисади мүстәгиллији вә суверенлији һаггында Азәрбајчан ССР вә ССРИ һөкумәтләри арасында мүгавиләнин лајиһәсини һазырласынлар. Лајиһәни һазырламаг үчүн хүсуси комиссија јарадылыр.

Бөјүк Азәрбајчан шаири Низамијә Москва шәһәриндә абидә гојулмасы һаггында мәсәләјә дә бахылмышдыр. Гејд олунмушдур ки, Москва Шәһәр Совети Ичраијјә Комитәси дүнја мәдәнијјәтинин бу көркәмли хадиминин 1991-чи илдә гејд едиләчәк 850 иллик јубилејинин бөјүк әһәмијјәтини нәзәрә алараг, Москвада Низамијә абидә гојулмасы һаггында Азәрбајчан КП МК бүросунун тәклифини гәбул етмишдир. Шаирин абидәсини республикамыз пајтахта һәдијјә верәчәкдир. Абидәнин һазырланмагда олан лајиһәси вә онун учалдылмасына даир тәклифләр Москва Шәһәр Совети Ичраијјә Комитәсинин мүзакирәсинә тәгдим едиләчәкдир.

Ичласда ССРИ Назирләр Совети јанында Азәрбајчан ССР Назирләр Советинин Москвадакы даими нүмајәндәлијинин «Азәрбајчан хәбәрләри» адлы гәзетинин нәшринин тәшкили һаггында гәрар гәбул олунмушдур.

МК бүросу «Азәрбајчан ССР Назирләр Советинин ...

етмиш бүтүн фәаллыг, кәскинлик, әһвал-руһијјәләр — бүтүн бунлар партијаја, јенидәнгурманын мүгәддәратына, јенидәнгурманын бу чох мәс'ул мәрһәләсиндә һаким партија тәрәфиндән чәмијјәтә дүзкүн сијаси истигамәтләр верилмәсинә көстәрилән гајғынын бу вә ја башга формада тәзаһүрүдүр.

Зәнниммә, јолдашлар, рә'јләрин бүтүн мүхтәлифлијинә бахмајараг, һәмин мүхтәлифлик исә бурада топлушмуш (һәвсәләсизлик дә өзүнү көстәрирди, лакин бүтүн бунлар әфв едилир!) зиддијјәтли мөвгеләрдән көз габағындадыр. Бүтүн јолдашлар јекдил идиләр ки, кериjә дејил, ирәлијә сәсләјән мүтәрәгги сәнәд кәрәкдир. Мәнчә, бу, башлыча рә'ј иди.

Елә билирәм, ишин мүәјјән саһәләриндә јени механизмләрин һәлә ишә дүшмәдији бир заманда бә'зи көһнә механизмләрдән дә истифадә етмәјә еһтијач јараныр. Ахы, чәмијјәти сүкансыз вә јелкәнсиз, нәһәнк өлкәмиздә јенидәнгурма просесини ирәлиләдә билән васитәләрсиз гојмаг олмаз. Лакин һамынын әсас фикри — бу исә јолдашлар доғру хатырлатдылар ки, бу пленумда платформанын мүзакирәси заманы биз онларын фикирләрини ешитмәдик. Бурада көстәрилди ки, халг депутатларынын икинчи гурултајында белә сөһбәт кетмишдир. Бу, дәлил дејилдир. Бурада да сөһбәт кетмәли иди. Хүсусән дә она көрә ки, инди һөкумәт әмәли ишләрлә јахындан мәшғул олур вә демәјә онун сөзү варды, МК үзвләри үчүн бу аддымлары јохламаг да, бүтүн партијаны истигамәтләндирмәк дә вачиб иди ки, һәмин аддымлар мүдафиә олунсун, мөһкәмләндирилсин. Ән әввәл гурултајда бәјәнилмиш програма тәрәфдар олдуғумузу демәк лазым иди. Лакин мәнчә, һөкумәт МК үзвләринин, партија комитәләринин катибләринин вәзијјәтлә таныш етмәјин формасыны тапачаг ки, онлар бүтүн конкрет һаллары ајдын вә там тәсәввүр етсинләр.

Али Советдә дә һәрәкәт етмәк лазымдыр, ондан јенидәнгурманын конкрет мәсәләләри, өлкәдә вәзијјәти јахшылашдырмаг барәсиндә мүһүм гәрарлар көзләјирләр. Плүрализмин еле јадфикирлик демәкдир, јени тәрздә дәрк олунмуш демократик мәркәзијјәт демәкдир. Ачыг дискуссијалар кедир, өзү дә өлкәнин мүгәддәратынын, онун нүфузуну нәзәрә алдыгда исә һәм дә дүнјанын мүгәддәратынын һәлл олундуғу бир заманда јенидәнгурманын үмдә мәсәләләри кими мәсәләләр әтрафында. Мәкәр бурада бир-биринә, нечә дејәрләр, јарынмаг, мәнлији горумаг олармы? Бүтүн бунлар кечиб-кетмишдир вә гајытмамалыдыр. Отуруб фал ачмаг лазым дејил ки, бунунла ишләмәк олар, амма онунла јох. Биз һамымыз бирликдә олмалы, бир-биримизин көмәјини һисс етмәли вә фәалијјәт көстәрмәлијик! Өзүмүзү дә тајфалара вә групплара бөлүшдүрмәјә башламамалыјыг! Јохса партијанын да, өлкәнин дә ахырына чыхарыг.

Бурада Сијаси Бүронун үзвләри арасында баш вермиш дискуссија һаггында да данышмаг истәјирәм. Мән шахтачыларла көрүшәндә доғру дедим ки, Сијаси Бүронун сәмәрәли ишинә бу күн мане ола биләчәк ихтилафдәјик, елә һадисәләрә чәлб олунмушуг ки, көрдүјүмүз ишләрә вә бунун верәчәји нәтичәләрә һәлә там гијмәт верә билмирик. Фачиәмиз ондадыр ки, чари проблемләрин јүкү, сосиал-игтисади вәзијјәтин кәскинлији бизи әзир. Биз чох шеји фәвтә вермиш вә вәзијјәти мүрәккәбләшдирмишик. Бүтүн бунлар доғрудур, амма бизи чашдырмамалыдыр. Биздә кифајәт гәдәр «зирвә» олмалыдыр вә биз орадан бу просесә бахмалыјыг. Дүнја сивилизасијасына тәрәф дөнүш баш верир, сосиализм дүнјасында јениләшдирмә просесләри кедир. Шаталин јолдашын дедији кими, биз һәлә чох шеји өјрәнмәли вә башә дүшмәлијик. Перспектив үчүн дүзкүн истигамәтләр мүәјјәнләшдиририк, амма кәрәк тактикада чашмајаг, арамыз дәјмәсин. Һәм дә, әлбәттә, чашмајаг.

Әкәр биз һәмишә белә зирвәдән һадисәләрә гијмәт версәк, бу бир үсул олар, амма белә мүлаһизәләри әсас котүрсәк ки, бунлар шәхсән мәнә нечә тохунур вә үмумән сабаһ башыма нә иш кәләчәк... Мән Сијаси Бүрода һәмишә дејирәм: билирсинијјәтдән бизә чох зәрәр вурур. Лакин бу о демәк дејил ки, биз кәрәк күјә дүшәк вә чығыраг: «Ај һарај!». Бириси дејир ки, «чичәкләнән дөвләти зај күнә гојдулар», о бириси дә буна бәнзәр бир шеј. Сонра, доғрудур, дејирләр ки, јенидәнгурмаја тәрәфдардырлар, күјчү дејилдирләр. Күјчүдүрләр! Бу, мәғлубијјәтчилик әһвал-руһијјәсидир.

Бөјүк пленум олду, бөјүк јекунлар вурулду. Лакин бүтүн бунлар о заман бәһрә верә биләр ки, платформа әсасында биз бүтүн сағлам гүввәләри, јенидәнгурма гүввәләрини партијада чәмләшдирәк, сијаси мүддәаларымызы, платформада көстәрилмиш планларымызы гәтијјәтлә ирәлиләдәк.

Әмин олдуғуму билдирмәк истәјирәм вә үмид едирәм ки, мәнә тәрәфдар чыхачагсыныз: инди биз өз мәс'улијјәтимизи даһа јахшы баша дүшүрүк вә даһа јахшы силаһланмышыг ки, үмуми ишимизи, јенидәнгурма ишини, сосиализм чәмијјәтини јениләшдирмәк ишини гәтијјәтлә ирәлиләдәк!

дәнгурма просесләринин күчләнмәси үчүн вар гүввәни сәрф етмәк һәмишәкиндән даһа вачибдир.

ДГМВ-дә вәзијјәти нормал һала салмаг үчүн республика тәшкилат комитәсинин көрдүјү тәдбирләр барәдә мәсәлә дә динләнилмишдир. Гејд едилмишдир ки, чәтинликләрә вә әнкәлгәрар гәбул едилмишдир. Гәзет Азәрбајчан дилиндә чыхачагдыр.

Азәрбајчан КП МК бүросу республиканын реконал тәсәррүфат һесабына вә өзүнүмалијјәләшдирмәјә кечмәјә һазырлығы һаггында мәсәлә мүзакирә етмишдир. Бу, просесә даһа бөјүк конкретлик вә динамизм вермәк, халг тәсәррүфатынын хәбәрләри» адлы һәфтәлик нәширинин тәшкили һаггында Азәрбајчан ССР Назирләр Советинин тәклифини бәјәнмишдир.

Ичласда Азәрбајчан КП МК-нын гаршыдакы пленумуна һазырлығын кедиши, республиканын сијаси вә дөвләт һәјаты илә бағлы дикәр мәсәләләр дә мүзакирә едилмишдир. (Азәринформ).

1990-чы ил февралын 7-дә Сов.ИКП МК пленумунда

М. С. ГОРБАЧОВУН чыхышы

Инди биз декабрда МК-нын нөвбәдәнкәнар пленумунда мүзакирә етдијимиз вә МК үзвләринин, МК Баш катибинин Литва Коммунист Партијасына, республикаја сәфәриндән сонра мүзакирәсинә гајытмаг үчүн јарымчыг кәсдијимиз мәсәләни баша чатдырмалыјыг. Ичазә верин, бу мәсәлә барәсиндә гысача мә'лумат верим.

Она көрә гысача дејирәм ки, МК пленумунун тапшырығы илә апарылан иш мәтбуатда ишыгландырылмышдыр. Биз исә бу күн Литва Коммунист Партијасы XX гурултајынын гәрары илә әлагәдар олараг мејдана чыхмыш мәсәләнин мүзакирәсини баша чатдырмалыјыг.

Јадыныздадыр, олар, о вахт һәмин мәсәлә барәсиндә бурада бизим кәскин сөһбәтимиз олмуш, мүхтәлиф мүлаһизәләр сөјләнмиш вә принсипиал гијмәтләр верилмишдир. МК пленумунда чыхардығымыз нәтичәни бир даһа хатырлатмаг истәјирәм, нәтичә исә мәһз ондан ибарәтдир ки, тәшкилат-низамнамә мөвгеләриндән Литва Коммунист Партијасы XX гурултајынын гәрарлары сәлаһијјәтсиздир, онлар республиканын дахили һәјатынын һүдудларындан кәнара чыхыр, бүтүн партијамызын мәнафејинә тохунур, онун бирлијинә тәһлүкә јарадыр.

Амма һәр һалда биз гәти нәтичә чыхармаға тәләсмәдик вә зәннимчә, дүзкүн һәрәкәт етдик. О заман гәрара алдыг ки, мәсәләләрин бүтүн комплексини јериндәчә иш коммунистләрлә, зәһмәткешләрлә көрүшләрдә бир даһа мүзакирә етмәкдән өтрү пленум иштиракчыларынын бир групунуораја көндәрәк. Белә бир иш апарылды. Мәнимлә бирликдә Медведев, Маслјуков, Фролов, Велихов, Григорјев, Колесников, Купцов, Јагодин, Улјанов, Кәримов, Олејник јолдашлар республикада олмушлар.

Биз республиканын 15 рајонунда вә шәһәриндә олдуг, коммунистләрлә, ветеранларла, елм вә мәдәнијјәт хадимләри илә, һәрби гуллугчуларла, гырхдан чох мүәссисә вә тәшкилат коллективләринин нүмајәндәләри илә көрүшдүк. Республика партија фәаллары јығынчағы кечирилди. Үмумән демәк олар ки, бүтүн Литва илә сон дәрәчә бөјүк, әтрафлы, ачыг мүкалимә кетмишдир, чүнки аудиторијаларда, көрүшләрдә, һәтта күчәләрдә нә баш верирдисә, һамысы күтләви информасија васитәләри илә бүтүн республикаја јајылырды.

Көрүшләримизин вә дискуссијаларымызын һансы шәраитдә кечдијиндән данышмаја билмәрәм. Бу шәраитин зиддијјәтли чәһәтләри аз дејилдир. Ејни заманда биз, хүсусән планлашдырылмамыш көрүшләрин кедишиндә, әмәк коллективләриндә оланда һәгиги хејирхаһлыг, чанысјананлыг һисс едирдик. Бизим үнсијјәтимиз һеч дә бир күн әввәл республика әһалисинә мүрачиәтлә «Сајудис»ин рәһбәрлијинин дедији кими, «гоншу өлкәнин президенти илә данышыглара» бәнзәмирди.

Өлкәмизин вачиб проблемләри һаггында ачыг, сәмими сөһбәт кедирди. Биз башга республикалара, халглара, үмумән өлкәјә, иттифага һөрмәтсизлик һисс етмәдик. Һәрчәнд, демәк лазымдыр ки, бә'зән тәнгиди гејдләри, сәрт ирадлары динләмәк асан олмурду. Үмумијјәтлә, бүтүн бунлар бизә баш верән просесләри даһа дәриндән баша дүшмәк, адамларын әһвал-руһијјәсини даһа долғун тәсәввүр етмәк имканы верирди.

Сон дәрәчә кениш вә ачыг фикир мүбадиләси сүбут едир ки, адамларын әксәријјәти јенидәнгурма мөвгеләриндә дурур. Амма Литва чәмијјәтинин мүхтәлиф гүввәләри бу мәфһума өзү билдији мә'наны, өз мәгсәдләрини дахил едир. Бә'зиләринин јенидәнгурманы әлаһиддәләшдирмәк, һәтта ону иттифагын тәркибиндән республиканын чыхмасы јолу илә апармаг мејли габарыг шәкилдә көрүнүрдү. Һәрчәнд бу һиссәнин, дејәк ки, һәмин чинаһын өзү дә буна бахмајараг иттифаг илә әлагәләрә тәрәфдардыр. Башгаларынын белә бир инамы да ејни дәрәчәдә габарыг шәкилдә көрүндү ки, јениләшдирмә вәзифәләри јениләшмиш Сов.ИКП-нин вә федератив иттифаг дөвләтинин тәркибиндә бүтүн мүттәфиг республикаларын коммунистләринин үмуми сә'јләри илә јеринә јетирилмәлидир.

Сов.ИКП МК-нын декабр пленумунун чыхардығы нәтичәләр дә бә'зән бир-биринә тамамилә зидд олан бу мөвгеләр бахымындан гаршыланмышдыр. Бир јандан онлары Москва тәрәфиндән мүһафизәкарлығын тәзаһүрү кими јозмаға чәһдләр көстәрилир. О бири јандан Литва Коммунист Партијасынын хејли һиссәси, республиканын зәһмәткешләри МК пленумунун материалларында Сов.ИКП-нин јениләшмәк, мүтәрәгги дәјишикликләрә тәрәфдар чыханларын һамысы илә мүкалимә апармаг ирадәсини көрмүшләр.

Тәәссүфлә гејд етмәк лазым кәлир ки, һазырда республикада сепаратчылыг әһвал-руһијјәси үстүнлүк тәшкил едир. Литва чәмијјәтинин хејли һиссәси гәрибә бир милли сәрмәстлик вәзијјәтиндәдир. Елә бир вәзијјәтдә ки, бу һалда һеч дәлилләр дә гәбул едилмир. Бир нөв дахили әсәбилик һисс олунурду, чүнки бу мөвзудан чох сун-истифадә едилмиш, милли һиссләрә тохунан сөзләр ишләдилмишди. МК пленуму иштиракчыларынын Литваја сәфәри, мүхтәлиф сәвијјәләрдә көрүшләр вә сөһбәтләр бир даһа көстәрди ки, республикада күчләнмиш мәнфи мејлләрин көкләри әввәлләр тәтбиг едилмиш, хејли дәрәчәдә сүн'и олан унитар дөвләт системи илә, әсл федерализмин јохлугу илә бағлыдыр. Бу да реаллыгдыр. Сосиализмин Сталин деформасијасынын гүсурлары елә бир замин јаратмышдыр ки, орада мәркәзә е'тимадсызлыг тохуму, әлаһиддәләшмәк арзусу чүчәрмишдир. Буну нә шиширтмәк олар, нә дә кизләтмәк.

Ејни заманда, бајаг дедијим кими, ичтимаи рә'ј мәгсәдјөнлү шәкилдә, гәти бир нијјәтлә формалашдырылыр, емосијалар мәчрасына кечирилир, милли һиссләрдән фәал сурәтдә сун-истифадә едилир. Әлаһиддәләшмә хејринә олан дәлилләр, бир гајда олараг үмуми характер дашыјыр — чохлу епитетдән, мә'чази мә'надан вә бәнзәтмәдән истифадә олунур. Ејни заманда биз һисс етдик ки, иттифаг илә әлагәләрин бу күн нә демәк олдуғуну,

(Арды 2-чи сәһифәдә)

ДҮШҮНМӘК ҮЧҮН МӨВЗУ

«ДИРИЖОР» КИМДИР ВӘ ҺАРА АПАРЫР?

«ГАРАБАҒ МӘСӘЛӘСИ» ЈЕНИДӘНГУРМА ПӘРДӘСИ АЛТЫНДА КИЗЛӘНМИШ ЕРМӘНИ МАФИЈАСЫНЫН ЈЕНИДӘНГУРМАЈА АРХАДАН ВУРДУҒУ ЗӘРБӘДИР

Инди бу һәгигәти бизим дә үмид вә инам бәслəдијимиз, лакин демәк олар ки, ермәни мафијасынын тәрәфини сахлајан мәркәз дә е'тираф едир. Гарабағ мәсәләси ачыг шәкилдә ортаја атыландан бәри јүзләрчә күнаһсыз адамын — ушагларын, кәнчләрин, гочаларын... ганы ахыдылыр. Өз вәтәндашларынын тәһлүкәсизлијинә чавабдеһ олан дөвләт, онун ганунлары исә һәләлик инсан тәләфатынын гаршысыны алмагда ачиздир. Бакыдакы ганлы јанвар һадисәләринин билавасигә шаһиди олмуш мәркәзин сәлаһијјәтли нүмајәндәси Ј. М. Примаков Москвада журналистләрлә көрүшүндә белә демишдир: «Биздә ганунун алилији чатышмыр».

Әлбәттә, бөјүк бир өлкәнин али ганунверичилик палаталарындан биринә башчылыг едән адамын дилиндән бу кәлмәләри ешитмәк ағырдыр. Амма адам белә бир суала чаваб тапмаг истәјир ки, көрәсән, ганунларымыз дејәк ки, «Гарабағ проблеми»нин һәллиндә нијә күчсүздүр? Бәлкә она көрә ки, мүнагишә вахтында арадан галдырылмајыб. Бәли, һәгигәт будур. Лакин бу да һәгигәтдир ки, «Гарабағ мәсәләси» илә бағлы Москвада бир-биринин ардынча имзаланмыш гәрарларын ичрасына һәмишә һадисәләри түндләшдирән гаршы тәрәфин — ермәни мафијасынын мәнафеји бахымындан јанашылыр. Һадисәләрдә һәр ики тәрәф (азәрбајчанлылар вә ермәниләр) ејни дәрәчәдә тәгсирләндирилир. Һалбуки «һеч ола билмәз ки, баш верән һадисәләрдә һәр ики тәрәф ејни дәрәчәдә күнаһкар олсун». (Торпағынын бүтөвлүјү уғрунда мүбаризә галхмыш халгы күнаһландырмағын өзү күнаһдыр).

Бир фикир верин, азәрбајчанлылар Ермәнистандан — өз дәдә-баба јурдларындан зорла чыхарыландан сонра Азәрбајчан вә ермәни әһалисинин тәһлүкәсизлијини горумаг барәдә мәркәздә гәрар гәбул олунду.

Һәм бу, һәм дә үмумијјәтлә Гарабағ тилсиминин ачылмасына јөнәлдилән, әслиндә исә Азәрбајчанын башынын алтына јастыг гојан сонракы гәрар вә көстәришләрин дә агибәти уғурсуз олду. Доғрудур, «Сон ики ил әрзиндә Москвада демәк олар ки, һеч бир мәсәләјә бу гәдәр диггәт јетирилмәмишдир». Амма «һәр дәфә динчлик вә әмин-аманлыг арзусу, әдаләтә вә јардым көстәриләчәјинә бәсләнән үмид боша чыхмышдыр».

Өзү дә елә бир вахтда ки, тәкчә Москвада јох, өлкәнин башга реҝионларында, еләчә дә бүтүн дүнјада Гарабағ һадисәләрини чох диггәтлә изләјирләр. Мәркәзи мәтбуат, о чүмләдән, Сов.ИКП МК-нын органы олан «Правда» (тәрчүмәси, «һәгигәт» демәкдир) вә Мәркәзи телевизија исә һадисәләрин башвермә сәбәбләри барәдә јалан дејирләр. Республикамызын рәһбәрлији дә јумшаг шәкилдә десәк, һәмишә чалынан һавалара ојнамышдыр: фәаллар јығынчагларында, партија вә комсомол тәшкилатларынын пленумларында, гејри-рәсми мәчлисләрдә мәркәзин гәрарлары «јекдилликлә бәјәнилирди». (О вахт бу гәрары бәјәнәнләр инди башга мөвгедән чыхыш едирләр). Халг һәрәкатына, милли ојанышa екстремист дамғасы вурулур, ичрасына нәзарәт олунмајан Азәрбајчан дили һаггында гәрарла, компүтерләшдирмә, сағламлыг вә мәнзил програмлары илә халгын диггәтини әсас мәсәләдән јајындырмаға чалышырдылар. Нә кизләдәк, бу ағыр күнләрдә биз мәтбуат ишчиләри дә халгымызла бирҝә аддымлаја билмәдик. Мәсәләләри ачыб ағартмағы республика рәһбәрлији «мәсләһәт көрмәди». (Амма Ермәнистан мәтбуаты һәр чүр бөһтана әл атыр).

Бир тәрәфдән исә... Гысасы Гарабағ ојунларыны — Азәрбајчан фачиәсини олдуғу кими јазмадыг, лентә көчүрмәдик. Әслиндә әлимиздә оланлары да көмәксиз вә мүдафиәсиз олдуғумуздан кениш ичтимаијјәтә чатдыра билмирик. Инди дә гадағаларын даһа сәрт бир формасы илә үзләшмишик (фөвгәл'адә вәзијјәтин өз ганунлары вар).

Әлбәттә, «сәриштәли дипломат»ын вә онун тәрәфдарларынын бирлик сијасәти халгын гәзәбини чиловлаја билмәзди. Амма чох тәәссүф ки, күнаһсыз халгын һаглы гәзәб далғасы онун өз ганы баһасына јатырылды.

...Јаваш-јаваш еһтираслар сәнкијир (һагсызлыға тушланмыш гәзәб вә нифрәт исә галмагдадыр). Ајыг башла инди даһа дәриндән араширмаг истәјирсән ки, Бакыда фөвгәл'адә вәзијјәтин тәтбигинә еһтијач вардымы? Республика Али Советинин разылығы олмадан бу барәдә гәрарын верилмәсинә — суверен республиканын һүгугларынын позулмасына сәбәб нә олмушдур?

Суаллара республика Али Советинин фөвгәл'адә сессијасында вә Азәрбајчан КП МК пленумунда јарадылмыш комиссијаларын тәһгигатларындан сонра даһа дәгиг чаваб вериләчәјинә үмид едирик. Лакин сағлам дүшүнчәли һәр кәсә күн кими ајдындыр ки, мәркәз Гарабағ мәсәләсинин һәллиндә кечикдији һалда, Бакыда фөвгәл'адә вәзијјәтин тәтбиги барәдә гәрар чыхартмагда чох тәләсди. Адамларын гәзәбләнмәсинин бир сәбәбини мәһз бу чүр ләнкимәдә вә тәләскәнликдә ахтармаг лазымдыр. Психолог Р. Чавадовун редаксијаја јаздығы мәктубда охујуруг: «Һөрмәтли редаксија! Мән Бакы Дөвләт Университетиндә ишләјирәм. Кечән ил Сов.ИКП сыраларына гәбул

(Арды 3-чү сәһифәдә)

М. С. ГОРБАЧОВУН чыхышы

(Әввәли 1-чи сәһифәдә)

әкәр онлары дағытмаға башласаг республиканын да, халгын да башына нә кәлә биләчәјини, Литва үчүн вә иттифаг үчүн һансы нәтичәләри верә биләчәјини һеч кәс халга ачыг демир. Буну етмәкдән јајынырлар.

Зәннимчә, бу, бизим үчүн дә нәтичәдир, јолдашлар. Бизим дәлилимиз чохдур, садәчә олараг статистиканы дәрч етмәк лазым иди ки, мәсәләнин маһијјәтини һамы көрсүн. Демәлијәм ки, бир һиссәсини таныдығым, башгаларыны исә орада көрдүјүм профессорлар вә академикләр нә бизә, нә дә Литва ичтимаијјәтинә һеч бир инандырычы сөз демәдиләр. Онларын дәлилләри маһијјәтчә стереотипләрин садаланмасындан ибарәтдир. Инадла иддиа едилир ки, өлкәдә дәјишикликләрин кифајәт гәдәр динамик олмамасы республикада јениләшмә просесини ләнкидир. Литвада јенидәнгурма просесләринин маһијјәти бир сонлугда бирләшдирилир — милли әлаһиддәлик зәруридир, республика ССРИ-нин тәркибиндән чыхмалыдыр.

Бу әһвал-руһијјә Коммунист Партијасыны да бүрүмүшдүр. Бәли, мән ачыг дејирәм ки, һәмин мәсәләни чәмијјәтә дә, партијаја да сырымышлар. Өзү дә сырыјанлар кечмиш, буржуа Литвасы илә бағлы оланлар, о заман тутмуш олдуглары игтисади мөвгеји вә сијаси вәзијјәти јадындан чыхармајанлардыр. Мејдана елә адамлар атылмышлар ки, онларын аталары вә ја бабалары һеч дә мүтәрәгги гүввәләрлә әмәкдашлыг етмирдиләр. Инди тәшәббүсү онлар әлә кечирмишләр.

Литвада бизә дедиләр ки, гурултајын гәрарлары партијаја мисли көрүнмәмиш дәрәчәдә јүксәк хал газандырмышдыр. Ола билсин ки, һәгигәтән беләдир. Ејни заманда вәзијјәтлә јериндәчә танышлыг көстәрди ки, рәғбәт принсипиал мөвгеләрин горунмасы һесабына дејил, һәмин мөвгеләрдән кери чәкилмәк, сепаратчылыг әһвал-руһијјәсинә ујғун һәрәкәт етмәк, милләтчи гүввәләрә дәм тутмаг нәтичәсиндә газанылмышдыр. Коммунист Партијасынын реал сурәтдә парчаланмасы, онун ики чинаһынын формалашмасы да бунун нәтичәсидир. Елә тәсәввүр јараныр ки, Литва Коммунист Партијасынын рәһбәрлији јеритдији хәттин горхулу олдуғуну әввәлкитәк јенә дә баша дүшмүр. О, бир чох просесләрә, нечә дејәрләр, республикада индики мәгамда кенишләнмиш сијаси мүбаризә, чошан еһтираслар мөвгејиндән бахыр. Тәһлүкә вар вә буну тәсдиг етмәк олар. Амма бу, Коммунист Партијасы, онун сијасәти, стратекијасы вә тактикасы үчүн һеч дә һәр шеј демәк дејилдир. Елә тәсәввүр јараныр ки, бу мәсәләдә һеч дә һәр шеј өлчүлүб-бичилмәмиш вә дүшүнүлмәмишдир.

Сәфәримиз заманы даим һисс едирдик ки, бизә көстәрмәк истәјирләр: бу чүр гәрара алмышыг вә башга чүр ола билмәз. Бразаускас јолдаш вә башга јолдашлар һәтта нараһат олурдулар ки, бирдән көрүшләримиздә кәтирилән сағлам дәлилләрин тә'сири илә Коммунист Партијасынын XX гурултајынын гәрарларынын дүзкүнлүјүнә шүбһә јарана биләр. Мәнчә, Литва Коммунист Партијасындан олан јолдашларымыза бир даһа достчасына демәлијик ки, јенидәнгурманын, бүтүн халгларымызын федерасијасынын мүгәддәраты үчүн һамымыз мәс'улијјәт дашыјырыг. Бу, бүтүн халгларын мәнафејинә аиддир, чүнки Литванын әразисиндә башга халгларын чох нүмајәндәси јашајыр. Әслиндә галанда бу бизим дөвләтимизин бир һиссәсидир. Биз јолдашлара мәсләһәт көрмәлијик ки, јеритдикләри хәтдә олан зәифликләри арадан галдырсынлар, онлары Литва КП XX гурултајынын гәрарларына бу хәтт кәтириб чыхармышдыр.

Сов.ИКП XXVIII гурултајына һазырлыгла, Сов.ИКП МК-нын платформасынын — јенидәнгурманы, чәмијјәтимизин ән јахын перспективдәки инкишафынын әсас истигамәтләрини әһатә едән платформанын һазырланмасы илә бағлы мәсәләләрин бугүнкү, дүнәнки вә орагакүнкү мүзакирәләри Литва Коммунист Партијасындан олан, онун һәр ики һиссәсини тәмсил едән јолдашларымыза мәһз буну көрмәк имканы верир ки, Сов.ИКП-дә, совет федерасијасында дәрин дәјишикликләр барәсиндә Литва коммунистләринин вә зәһмәткешләринин һәр чүр нараһатлығыны арадан галдырмаг үчүн нечә бөјүк имканлар ачылыр.

Бу бир јана галсын, биз һәм дә һисс етдик ки, һәр һалда онлар гурултајы әһвал-руһијјәләрин тә'сири вә вәзијјәтин тәзјиги алтында чағырмалы олмушлар. Дүшүнмәк үчүн вахт олмушдур вә мәнчә, инди онлар бизим өтән пленумда вә Литвада оланда дедијимиз белә бир нәтичәјә шүурлу сурәтдә кәлиб чыха биләрләр: јенидәнгурма сијасәтинин һәјата кечирилмәси, федерасијанын вә Сов.ИКП-нин өзүнүн јениләшмәси дәрин дәјишикликләрин мүмкүнлүјүнү тә'мин едәчәкдир.

Өтән дөвр әрзиндә биз јени фактларын — мән Азәрбајчандакы, Ермәнистандакы һадисәләри нәзәрдә тутурам, — шаһиди олмушуг вә бунлар бир даһа көстәрир ки, бир тәрәфдән мүттәфиг республикаларын суверенлијинин мөһкәмләндирилмәси, дикәр тәрәфдән там долғун федерасија јарадылмасы хәттинин мүдафиә етмәк нә гәдәр дүзкүндүр. Һәмишә демишик ки, башга чүр мүнасибәт ирәличәдән бәлли олмајан нәтичәләр верә биләр. Зәннимчә, инди исә дејә биләрик ки, нәтичәләри ирәличәдән бәлли олан. Баш вермиш һадисәләр көстәрир ки, бу, чох тәһлүкәли јолдур.

Биз буна да мүәјјән гијмәт вермәдән өтүшә билмәрик ки, Литва КП МК-нын бу јахынларда кечирилмиш пленуму Сов.ИКП Мәркәзи Комитәсинә Литва Коммунист Партијасынын програмыны вә статутуну Сов.ИКП-нин јенидән гурулмасынын модели кими гијмәтләндирмәк тәклифини вермиш, партијанын XXVIII гурултајында бу модели нәзәрдән кечирмәк лазым олдуғуну билдирмишдир. Ахырадәк објектив олмаг истәјирәм — бу ону сүбут едир ки, Литва КП-нин рәһбәрлијиндәки јолдашларымыз һәр һалда бу барәдә дүшүнүрләр. Әкәр һәмин истигамәтдә аддымлар кәләчәкдә дә атылачагдырса, демәлијәм ки, бунлар дүзкүн истигамәтдә атылан аддымлардыр. Бајанатда сәмәрәли рүшејм вардыр. О, әлбәттә, Литва Коммунист Партијасынын сәнәдләринин Сов.ИКП үчүн модел кими нәзәрдән кечирмәк лүзумундан ибарәт дејилдир, ондан ибарәтдир ки, Литва коммунистләри партијанын XXVIII гурултајындан, демәли, һәм дә Сов.ИКП-дән өзләрини ајырмырлар. Әмәкдашлығын өзләри дүшүндүкләри формасыны тәклиф едирләр, һәрчәнд бу, олдугча гејри-ади формадыр.

Һәр һалда мәнчә, Мәркәзи Комитә, хүсусән дә гурултај истәнилән тәклифләри мүзакирә етмәјә һазыр олачаглар. Бу, гәтијјән о демәк дејилдир ки, биз тәклифләри тамамилә гәбул едәчәк, белә демәк мүмкүнсә, онларын гаршысында тәслим олачағыг. Хејр, биз онлары мүзакирә етмәјә һазырыг.

Зәннимчә, мәнимлә бирликдә олмуш бүтүн јолдашлар тәсдиг едәрләр: биз јәгин етдик ки, партија, совет, хүсусән тәсәррүфат рәһбәрләри арасында, еләчә дә јарадычы зијалылар арасында һәтта мә'нәви тәзјиг шәраитиндә мәс'улијјәт һиссини әввәлкитәк јенә дә итирмәјән, бејнәлмиләлчилик мөвгеләриндә мөһкәм дајанан адамлар аз дејилдир. Биз орада чохлары илә үнсијјәтдә олдуг, бүтүн сәфәр әрзиндә Бразаускас јолдашла вә Бурокјавичјус јолдашла бирликдә идик. Сов.ИКП платформасында дајанан мүвәггәти МК илә дә көрүшмүшүк. Әкәр онларын мөвгеји һаггында даһа конкрет данышмалы олсаг, демәлијик ки, һәмин јолдашлар да Коммунист Партијасынын мүстәгиллијинә, амма јениләшмиш Сов.ИКП чәрчивәсиндә мүстәгиллијинә тәрәфдардырлар, јә'ни бу күн һамымызын тутдуғу мөвгеји, XXVIII гурултај үчүн платформанын мә'лум мүддәаларында тәсбит олунмуш мөвгеји бәјәнирләр. Онлар һәм партијанын, федерасијанын јениләшмәсинә тәрәфдардырлар, һәм дә мүттәфиг республикаларын һүгугларынын кенишләндирилмәсинә, демократикләшдирмәјә, чәмијјәтин вә милләтләрарасы мүнасибәтләрин кечмишин бүтүн мәнфи тәзаһүрләринин тәмизләнмәсинә. Буну онун үчүн демәк лазымдыр көрүнсүн ки, бу, бә'зиләринин гәләмә вермәјә чалышдыглары кими, дүнәнин мөвгеји дејилдир, јенидәнгурма просесләринин мәчрасында кедән перспективли мөвгедир. Совет Иттифагынын тәркибиндән чыхмағын вә илә нәтичәләнә биләчәјини нә гәдәр чох адам баша дүшсә, Литва коммунистләринин һәмин һиссәсинин тәрәфдарлары бир о гәдәр чох олачагдыр. Демәк лазымдыр ки, Сов.ИКП платформасында дајанан Коммунист Партијасынын мөвгејинә фәһлә синфинин бир чох ири бејнәлмиләл коллективләри шәрик чыхырлар.

Бизим буна мүнасибәтимизи һеч олмазса гысача билдирмәји зәрури сајырам, чүнки алынан мә'лумат сүбут едир ки, Сов.ИКП платформасында дајанан Литва КП-ни республиканын ичтимаи-сијаси һәјатындан тәчрид етмәјә чәһдләр көстәрилир, һәтта онун ганунданкәнар е'лан едиләчәји һәдәләри ешидилир. Белә ки, орада һәмин јолдашларын иши асан дејилдир. Онлар кениш јола чыхара биләчәк јеканә принсипиал хәтт әсасында һәјати мәнафеји, халг мәнафејини мүдафиә едирләр. Онлары исә аз гала хаин е'лан едирләр.

Буна көрә дә мәнчә, Литва Коммунист Партијасыны вә онун бурада тәмсил олунан рәһбәрлијини дүшүнмәјә, вәзијјәтдән чыхыш јолу ахтармаға дә'вәт едәркән биз ејни заманда Сов.ИКП илә әлагәләр мөвгејиндә галмыш јолдашлара јардым көстәрмәлијик.

Бунунла бирликдә мән шәрһ етдијимиз илкин тезисә гајыдырам: максимум тәмкин, һөрмәт, диггәт көстәрмәк кәрәкдир, чүнки бу, һамы үчүн олдугча вачибдир. Биз еһтираслары јатыртмаға чалышдыг, сәфәрә чыхдыг, адамларла үнсијјәтдә олдуг вә бу, дүзкүн тәдбир иди. Буна бахмајараг мүстәгил Коммунист Партијасы јаратмаг һаггында Литва Коммунист Партијасы XX гурултајынын гәрары Сов.ИКП илә тәшкилати вә сијаси чәһәтдән әлагәләрин кәсилмәсинә јөнәлдилән аддымдыр. Она көрә дә јаранмыш вәзијјәтдән чыхмағын мүмкүн јолларыны буну әсас тутараг мүәјјәнләшдирмәк лазымдыр ки, бу республика Совет Иттифагынын тәркиб һиссәсидир. Орада мүхтәлиф милләтләрдән олан бизим совет адамлары јашајырлар. Буну әсас тутмаг лазымдыр ки, нәинки тәкчә мүвәггәти МК тәрәфиндән, һәм дә Литва Коммунист Партијасы тәрәфиндән әлбир сә'јләр һаггында бәјанатлар кәлир.

Һәр чүр әсас вардыр ки, МК-нын пленуму Литва Коммунист Партијасы XX гурултајынын гәрарыны Сов.ИКП-нин Програмына вә Низамнамәсинә зидд гәрар кими ләғв етсин, ја да өзүнү мүстәгил е'лан етмиш партија ја Сов.ИКП-дән ајрылмыш партија кими сијаси мүнасибәтини билдирсин. Амма мәнә елә кәлир ки, бу мүнасибәт партијанын, еләчә дә үмумән чәмијјәтин һәјаты үчүн бир чох мәнфи нәтичәләр доғура биләр. Бу һалда лабүд олан әксчәбһәләшмә тәфригәни даһа да дәринләшдирәр вә республикаларарасы милли мүнасибәтләри даһа да кәскинләшдирәрди. Фикримизчә, диалог вә јаранмыш бөһран вәзијјәтиндән чыхыш јолу тапмаг үчүн имканлар һәләлик түкәнмәмишдир вә јолдашлар, мән буну гејд етмәк истәјирәм. Хүсусән дә она көрә ки, биз әсаслы јенидәнгурма кими, сијаси платформа әсасында партијанын өзүнүн јениләшдирилмәси кими мәс'ул мәрһәләјә гәдәм гојуруг, партијанын XXVIII гурултајына кедирик.

Литва КП XX гурултајынын гәрары һаггында Сов.ИКП МК пленумунун гәрарынын лајиһәсини охујурам. Биринчиси. Пленум М. С. Горбачовун вә МК-нын декабр пленуму иштиракчыларынын бир групунун Литва ССР-ә сәфәринин нәтичәләри һаггында мә'луматы динләјиб гејд едир ки, сәфәр заманы Литва зәһмәткешләри илә кечирилмиш көрүшләр, ачыг фикир мүбадиләси, алынмыш чохлу мәктуб вә телеграмын характери Сов.ИКП-нин јеритдији јенидәнгурма сијасәтинин республикада бәјәнилдијини сүбут едир...

Икинчиси. Сов.ИКП МК пленуму ЛКП XX гурултајынын Сов.ИКП чәрчивәсиндә чағырылдығыны вә Литва КП-нин Сов.ИКП тәркибиндән чыхмасы мәсәләсини һәлл етмәк үчүн онун нүмајәндәләринин сәлаһијјәти олмадығыны нәзәрә алараг, ЛКП XX гурултајы гәтнамәсинин Сов.ИКП Програмынын вә Низамнамәсинин, һабелә ЛКП статутунун вә ја низамнамәсинин партијада үзвлүјә даир бир сыра мүддәаларынын Литва КП тәшкилатлары үчүн (статутда дејилмишдир ки, онлар Сов.ИКП-нин дејил, Литва КП-нин үзвүдүрләр) гүввәсинин итирилмиш һесаб едилмәсинә аид һиссәсинин тә'сирини Сов.ИКП XXVIII гурултајынадәк дајандырыр.

Литва КП МК пленумунда сөјләнмиш јухарыда хатырлатдығым мүлаһизәләр нәзәрә алынмагла ЛКП XX гурултајынын сәнәдләри, програмы вә статуту партијанын XXVIII гурултајына тәклифләр кими гијмәтләндирилсин.

Литва КП (Сов.ИКП платформасында) мүвәггәти МК-сынын ишинә јардым көстәрилсин, онун фәалијјәти үчүн лазыми шәраит јарадылмасы саһәсиндә тәдбирләр көрүлсүн.

Сов.ИКП МК Литва КП МК-ја вә Литва КП (Сов.ИКП платформасында) мүвәггәти МК-сына төвсијә едир ки, Сов.ИКП МК-нын мүәјјән етдији гајдаја мувафиг сурәтдә республика партија тәшкилатларындан Сов.ИКП XXVIII гурултајына нүмајәндәләрин сечкиләрини кечирсинләр.

Үчүнчү. Сов.ИКП МК, МК-нын Сијаси Бүросуна бир вәзифә олараг тапшырыр ки, гурултајгабағы дискуссија үчүн пленумун бәјәндији сијаси платформа, партијанын дикәр сәнәдләри әсасында Литва ССР-дә ичтимаи-сијаси шәраитин сабитләшдирилмәси наминә республика коммунистләринин вә партија тәшкилатларынын мөвгеләрини бир-биринә јахынлашдырмаг ишини давам етдирсин.

Сов.ИКП МК үмидвар олдуғуну билдирир ки, Литва коммунистләри сосиализм идеалларына вә јенидәнгурманын мәгсәдләринә үрәкдән тәрәфдардырлар, өз тарихи мәс'улијјәтини дәрк едәрәк Литва халгынын ингилаби наилијјәтләринин итирилмәсинә јол вермәјәчәк, Сов.ИКП-нин јениләшдирилмәсинә, сағлам вә мөһкәм зәмин әсасында халгларымызын азад көнүллү иттифагынын мөһкәмләнмәсинә көмәк көстәрәчәкләр.

Бу јолла XXVIII гурултајадәк коммунист партијаларынын ики рәһбәр органынын — Литва КП МК-нын вә Литва КП (Сов.ИКП платформасында) мүвәггәти МК-сынын фәалијјәтинә јол верилир.

Тәклиф олунан гәрар гәбул едилсә, республиканын коммунистләринә, бүтүн Коммунист Партијасына XXVIII гурултајын ишиндә иштирак етмәк, өз нүмајәндәләрини бураја көндәрмәк имканы верәрди. Литва КП-нин һәр ики рәһбәр органы, бајаг дедијим кими, бунунла әлагәдар олараг мүвафиг гајдада гурултаја нүмајәндәләр сечкиси кечирәрди.

Демәли, Литванын бүтүн коммунистләринә, хүсусән дә бу күн јол ајрычында олан коммунистләрә гурултајгабағы сәнәдләр әсасында Сов.ИКП-дә үзвлүјә, Литва КП-нин талејинә өзләринин мүнасибәтини бир даһа өлчүб-бичмәк, өз јолуну сечмәк имканы верилмиш оларды.

Бир сөзлә, биз белә бир үмидлә гапылары ачыг гојуруг ки, литвалы јолдашлар јаранмыш вәзијјәтдән бирликдә чыхыш јолу ахтармаг үчүн бу имкандан истифадә едәчәкләр. Бу, әлбәттә, хејли дәрәчәдә онлардан, лакин ејни илә биздән дә асылы олачагдыр.

Биз әввәлки кими ону әсас тутуруг ки, Литва КП XX гурултајынын гәрарларыны доғурмуш сәбәбләрин арадан галдырылмасы јолларыны јенидәнгурма хәттиндән керијә чәкилмәкдә јох, партијанын XXVIII гурултајы үчүн Сов.ИКП МК-нын сијаси платформасынын мүәјјән етдији истигамәтдә сә'јләри даһа да артырмагда ахтармаг лазымдыр.

Бу мәсәләнин һәллинә белә јанашмаг тәклиф олунур.

Бакы. Нә баш вермишдир?

Мүлаһизә

Бу [illegible] сонра [illegible] Москваја гајытдыг. Бурада ахшам саат он бирдән сонра күчәләрдә кәзмәк олар, јолајрычларыны танкларла јох, светофорларла идарә едирләр, кечәләр атышма јохдур, сәһәрләр исә сәкиләрдән килидләр јығмырлар. Һамыја ајдын олан вә гәрибә бир шеј бизим үчүн дә ајдынлашды, орада баш верәнләри бурада һәлә дәрк етмәмишләр.

Биз анладыг ки, әлчүлүб-[illegible] дејилән: «Вәзијјәт кәркин олараг галыр...» ифа- [illegible]

һәрбиләрин угултусу ешидилир. Лап јахынлыгда, Сумгајыт јолунун дөнкәсиндә дахили гошунлар дөјүшә башламышлар. Аеропорт јолунда исә пикети таранлајараг танк колоннасы Бакыја дахил олур. Биз һәрбчиләрин һәрәкәтинә сонралар гијмәт вермәјә чалышачағыг, лакин тамамилә әминик: күнаһсыз вә динч адамларын ганынын төкүлмәсиндә мејданда сакитлијә чағыранын да, адамлары зирәһли машынларын габағында узанмаға мәчбур едән фанатикләри да [illegible]

«бәдәнин үчдә биринин јухарысы»ндан. Еһтијатда олан һәрби гуллугчулар да (әсасән) гарнындан, синәсиндән, чијниндән јараланыб. Онларын бир чохунун зирәһли жилети јох имиш...

Ростовлу Алексеј Псыхын дедикләриндән: «Јанварын он алтысында чағырыш вәрәгәси кәтирдиләр — тә'чили олараг һәрби комиссарлыға чағырырдылар. Комиссарлыгдан топланыш мәнтәтәгәсинә кәтирдиләр, палтарымызы дәјишдирдиләр, патрон- [illegible]

сүрүчү евләринә апарырды, онлар ејни автомобил мүәссисәсиндә ишләјирләр. Шмидт адына заводун јахынлығында дајанмаға мәчбур олдулар. Габагда, јолун ортасында әскәрләр вә зирәһли машынлар дурмушду. Автобуса атәш ачдылар. Он дөрд јашлы Лариса орадача кечинди. Атасы гызынын өлдүјүнү һәлә билмирди, ону автобусдан чыхармаға мачал тапды, лакин ајағындан јараланды вә һушуну итирди.

Бу адамлар нәјә көрә һә- [illegible]

[illegible] мәси. ДИН гошунларынын сајы артырылсын. Ичлас јанварын 14-дә кечирилди. Шәһәрдә ермәниләрин гырғыны кедирди. Әкәр гошун лазым идисә, бах онда лазым иди! Онлар исә ләнкијирдиләр. Там једди күн әрзиндә онлара команда вермәјән кимләр иди?

Гошунларын бураја кәтирилмәсинин гејри-мүмкүнлүјү барәдә һәрби рәһбәрлијин мә'луматына инана билмәрик. Әкәр биз сутка әрзиндә дивизијалары Бакы- [illegible]

сијасынын рә'јини һеч ким хатырламыр? Биз «гүввәдә олан ганунверичиликдә вә тәчрүбәдә хүсуси вә фөвгәл'адә вәзијјәтин, комендант саатынын тәтбигиндә, Совет Ордусу бөлмәләриндән истифадә едилмәсиндә... дахили гошунларын сајынын артырылмасында вә онларын әсасән профессионаллыг зәмининдә комплектләшдирилмәсиндә... ачыг-ајдын гүсурлар» һаггында дөнә-дөнә охујуруг. Охујуруг вә һәмин сәтирләр арха- [illegible]

саат әрзиндә чөлә бурахмадылар. Сонра бизә һәрби палтар кејдирдиләр («сизин тәһлүкәсизлијиниз үчүн») вә силаһлы мүһафизә алтында гоншулугдакы Азәрбајчан ССР Али Совети бинасына кәтирдиләр. Сонралар, Романову ара гарышанда јаддан чыхартдылар. О, «танышларынын јанында» јашајыр. Биз дә ону бир нечә васитәчинин көмәји илә танышларынын јанында тапдыг. Онун дедикләри бизим үчүн мараглы иди — ахы, һәтта СИТА-нын мә'лума- [illegible]

сон сәвијјәдә гәбул едилмәси гајдасы лазыми сәвијјәдә ишләниб һазырланмамышдыр.

Үмумијјәтлә, бир чох өлкәләрдә бунун үчүн милли тәһлүкәсизлик шуралары мөвчуддур. Һәмин шуралар «ән мө'тәбәр мәнбәләрин» вердији мә'луматларын сәһиһлијини јохлајыр, өз гәрарларынын сијаси әкс-садасына көрә чаваб верир (хүсуси хидмәт идарәсиндән фәргли олараг), президентин бир нөв васитәчиси ролуну ојнајыр. Милли тәһлүкәсизлик шурасы «биз гәрар гә- [illegible]

гигәтән беләдир. Јени заманда вәзијјәтлә јериндәчә танышлыг көстәрди ки, рәгбәт принсипиал мөвгеләрин горунмасы һесабына дејил, һәмин мөвгеләрдән кери чәкилмәк, сепаратчылыг әһвал-руһијјәсинә ујғун һәрәкәт ет-

Сов.ИКП XXVIII гурултајына һазырлыгла, Сов.ИКП МК-нын платформасынын — јенидәнгурманын, чәмијјәтимизин ән јахын перспективдәки инкишафынын әсас истигамәтләринин әһатә едән платформанын һазырланмасы

вә статутуну Сов.ИКП-нин јенидән гурулмасынын модели кими гијмәтләндирмәк тәклифини вермиш, партијанын XXVIII гурултајында бу моделин нәзәрдән кечирмәк лазым олдуғуну билдирмиш-

Сов.ИКП чәрчивәсиндә мүстәгиллијинә тәрәфдардырлар, јә'ни бу күн һамымызын тутдуғу мөвгеји, XXVIII гурултај үчүн платформанын мә'лум мүддәаларында тәс-

мәлијин.

Бунунла бирликдә мән шәрһ етдијимә илкин тезисә гајыдырам: максимум тәмкин, һөрмәт, диггәт көстәрмәк кәрәкдир, чүнки бу, һамы үчүн олдугча ваҹибдир.

кедирин.

Литва КП XX гурултајынын гәрары һаггында Сов.ИКП МК пленумунун гәрарынын лајиһәсини охујурам. Биринчиси, Пленум М. С. Горбачовун вә МК-нын декабр пленуму иштиракчыла-

гурултајгабағы дискуссија үчүн пленумун бәјандији сијаси платформа, партијанын дикәр сәнәдләри әсасында Литва ССР-дә ичтимаи-сијаси шәраитин сабитләшдирилмәси наминә республика коммунистләринин вә партија тәшкилатларынын мөвгелә-

тијанын XXVIII гурултајы үчүн Сов.ИКП МК-нын сијаси платформасынын мүәјјән етдији истигамәтдә сә'јләри даһа да артырмагда ахтармаг лазымдыр.

Бу мәсәләнин һәллинә белә јанашмаг тәклиф олунур.

Бакы. Нә баш вермишдир?

Мүлаһизә

Бу е'замијјәтдән сонра [illegible] Москваја гајытдым. Бурада ахшам саат он бирдән сонра күчәләрдә кәзмир олар. Јолајрычлары танкларла јох, светофорларла идарә едирләр. Кечәләр атышма јохдур, сәһәрләр исә сәкиләрдән килзләр јығмырлар. Һамыја ајдын олан вә гәрибә бир шеј билим үчүн дә ајдынлашды, орада баш верәнләри бурада һәлә дәрк етмәмишләр.

Биз анладыг ки, өлчүлүб-бичиләрәк дејилән: «Вәзијјәт кәркин олараг галыр...» ифадәси архасында нә 1964-чү илдә анадан олмуш, гызы, арвады вә өзү үчүн Рјазанда тәзәчә мәнзил алан лејтенант Саша Аксјоновун өлүмүнә көрә чәррәһијјә шө'бәсинин тибб бачысынын төкдүјү көз јашлары көрүнүр, нә дә Бакынын күчәләриндәки ган кәлләрини дөврәләјән минләрлә гәрәнфил. Бурада, Пушкин метросунда гәрәнфилләр јенә әввәлки гијмәтә сатылыр...

Бакыда баш верән һадисәләр артыг милли характер дашымыр вә милли мүнасибәтләрә дахли јохдур. Гарабағ проблеми арха плана кечмишдир. Һакимијјәт вә ону әлдә сахламаг проблеми биринчи јерә чыхмышдыр. Бизчә, бүтүн бунларын нә үчүн баш вермәсинин сәбәбини анламагдан даһа ваҹиби «Нә баш вермишдир?» суалына ҹаваб тапмагдыр.

Көрүнүр, бә'зән елә вәзијјәт јараныр ки, нәтиҹә сәбәбдән даһа ваҹиб олур.

20-нә КЕЧӘН КЕЧӘ

Саат 00.20 дәгигәдә (бу рәгәмләри бизә онларча адам дејирди) мүхтәлиф истигамәтләрдән шәһәрә кирән гошунлар јолу бағламыш пикетләрлә гаршылашды.

Пикетчиләрин силаһлы мүгавимәтинә ҹаваб олараг орду силаһ ишләтди. Һәрби техника јолу кәсән «КрАЗ»лары, «БелАЗ»лары, јанаҹаг дашыјан вә миник машынларыны јарыб кечди. Шәһәрин өзүндә бу јолла дөврәјә алынмыш Салјан казармаларындан да (һәрби шәһәрчикдән) гошун чыхмаға башлады. Бу рајонда дөјүшләр даһа амансыз олмушду. Јанварын 20-дә сәһәр нәзарәт-бурахылыш мәнтәгәси јанындакы јолајрычында тикә-парча едилмиш автомобилләр арасында техниканын танынмаз дәрәҹәдә ејбәҹәр һала салдығы сәккиз мејид вар иди (өз көзләримизлә көрмүшүк). Һамысы да мүлки кејимдә. Бурада бир нечә һәрби гуллугчу да һәлак олмуш вә јараланмышды.

Саат 00.20-дә шәһәрин күчәләриндә һәлә чохлу адам вар иди. МК бинасынын јанында митинг кечирилирди. Сәрәнҹамымызда олан видеокасетдә електрон сааты көрүнүр. Саат 00.51-дир. Микрофонда сәс ешидилир: «Сакит олун, сакит олун, дағылышмајын». Јәгин ки, команда верән Халг ҹәбһәсиндән олан адамдыр. Бу вахт артыг мејданда атәш сәсләри вә мү-

һәррикләрин уғултусу ешидилир. Лап јахынлыгда, Сумгајыт јолунун дөнкәсиндә дахили гошунлар дөјүшә башламышдылар. Аеропорт јолунда исә пикети таранлајараг танк колоннасы Бакыја дахил олур. Биз һәрбчиләрин һәрәкәтинә сонралар гијмәт вермәјә чалышаҹағыг, лакин тамамилә әминик: күнаһсыз вә динҹ адамларын ганынын төкүлмәсиндә мејданда сакитлијә чағыранын да, адамлары зиреһли машынларын габағында узанмаға мәҹбур едән фанатикләрин дә тәгсири вардыр.

Бәли, о вахтлар Халг ҹәбһәсинә мүхтәлиф јаланчы сәлаһијјәтә малик адамлар гошулмушдулар, лакин АХЧ онлары зәрәрсизләшдирмәли иди. Вәзијјәти лазымынҹа гијмәтләндириб адамлары күчәләрдән, атәш алтындан узаглашдырмалы иди. Әкс тәгдирдә онун нүфузунун нә гијмәти? Тәрәфләр бир-биринин нијјәтинин нечә олмасында сәһвә јол вердиләр. Һәрбчи адамлар күман етмирдиләр ки, вәтәндашлар итаәтсизлик көстәрә биләр, дамлардан вә күчәләрдәки галагларын архасындан атәш ача биләр, мүлки вәтәндашларын исә һеч ағлына да кәлмәзди ки, гошунлар онлара атәш ачарлар.

«ӘЛАЧСЫЗ ГАЛДЫГДА СИЛАҺ ИШЛӘТМӘЛИ»

Бәли, белә команда верилмишди. Бәс, бу, әлаҹсызлыг вар идими? Бунун үчүн ајдын ме'јар чәтин ки, олсун, өзү дә кечә вахты, күчә дөјүшләриндә.

Бизә белә кәлир ки, бурада пешәкарлыгдан чох шеј асылы иди. Әмри јеринә јетирәнләрин пешәкарлығындан.

Там әминик: бу, чохлу гурбан кетмәсинин гаршысыны аларды, лакин пешәкарлыг чатышмады. Иҹидлик дә варды, дөзүм дә, сәбр дә. Лакин...

Бизә мә'лумдур ки, Салјан казармаларынын дарвазаларындан ән әввәл еһтијатда олан һәрбчиләр чыхмышлар. Онлар тә'ҹили сурәтдә сәфәрбәрлијә алынанлардыр. Бу гәрарын сијаси нәтиҹәси барәдә хүсуси сөһбәт кедәҹәкдир. «Дөјүш»үн нәтиҹәләри исә јахшы мә'лумдур...

Еһтијатда оланларын һазырлығы јох иди.

Онлара мә'лумат верилмәмишди.

Тә'лим кечилмәмишди.

Чохдан мүлки олан адамлары од-аловун ичинә атдылар, онларын јолдашлары һәлак олурдулар — биздәки мә'лумата көрә тәкҹә Ростова једди табут көндәрилмишдир,— онлар да атәшә атәшлә ҹаваб вердиләр, өзү дә бу атәш низамсыз характер дашыјырды...

Сонралар биз һәмин зәрәр чәкәнләрин гејдијјаты китабында тәгрибән 190 гејди нәзәрдән кечирдик, онларча рентген лентинә бахдыг. Мүлки әһали арасында јаралананларын чох бөјүк әксәријјәти ајағындан јараланмајыб. Јухарыдан јараланыб. Һәкимләрин дедији кими,

«бәдәнин үчдә биринин јухарысы»ндан. Еһтијатда олан һәрби гуллугчулар да (әсасән) гарнындан, синәсиндән, чијниндән јараланыб. Онларын бир чохунун зиреһли жилети јох имиш...

Ростовлу Алексеј Псыхын дедикләриндән: «Јанварын он алтысында чағырыш вәрәгәси кәтирдиләр — тә'ҹили олараг һәрби комиссарлыға чағырырдылар. Комиссарлыгдан топланыш мәнтәгәсинә кәтирдиләр, палтарымызы дәјишдирдиләр, патронсуз автомат вердиләр вә һәрби аеродромдан бураја, Бакыја кәтирдиләр. Бүтүн јоллар бағланмышды, биз сәккиз саат әрзиндә Салјан казармаларына тәрәф јол ачырдыг. Јолда бизә бир нечә дәфә сахладылар вә истәсәјдиләр тамамилә тәркисилаһ едә биләрдиләр, ахы бизим нә патронумуз варды, нә дә зиреһли жилетимиз.

Дөјүш сурсатыны анҹаг казармаларда вердиләр.

Бизи стадионда палаталарда јерләшдирдиләр, ән доггузунда, кечә саат он ики радәләриндә һәјәҹан сигналы илә галдырдылар. Тәгрибән сәһәр саат дөрддә үзбәүздәки јашајыш евинин дамында «снајпер» ашкар едилди, о, түстү борусунун далында кизләнәрәк казарма илә тибб ротасы арасындакы коридора атәш ачмады, шимал НВМ-дән бураја јаралылар кәтирирдиләр. Биз она атәш ачмаға башладыг, мән өлүмү еһтијатсызлыгла габаға узатдым вә јараландым. Вәссалам.

Евлијәм, ики ушағым вар, бири үч јаш јарымда, о бири исә беш ајлыгдыр».

Вәзијјәтә бахын. Бир фанатик сакинләр барәдә фикирләшмәдән евин дамындан јаралылара атәш ачыр. Она да ҹаваб атәшләри ачырлар... Адамлар јашајан мәнзилләрин пәнҹәрәләриндә вә диварларында биз күллә изләри кәрдүк (онларын бә'зиләри ирибачан күлләләрдән јаныры). Сонралар исә пешә тә'лими кечмиш хүсуси тә'јинатлы һәрбчиләр вә десантчылар силаһсыз адамларын һәјатыны тәһлүкәјә мә'руз гојмадан дамлары «тәмизләјирдиләр»... Биз дамда кизләнмиш «снајпер»ә автоматлардан атәш ачанлары баша дүшүрүк (онун мејиди тапылмады, о гачмышды), лакин һеч ҹүр анлаја билмирик ки, бу, јеканә мүдафиә үсулу олсун. Гејри-професионаллығын фаҹиәви нәтиҹәләри исә көз габағындадыр. Өзү дә «нәјин баһасына олурса-олсун» әмринин нөвбәти нәтиҹәси.

Он једди јашлы Вера Бессантинанын кимин атдығы күлләјә туш кәлдијини биз һеч вахт билмәјәҹәјик. Гыз Салја[н ка]зармалары јанындакы [ев]ләриндә анасы вә гардашы илә дөшәмәјә узанмышды, јалныз бир анлыға башыны јухары галдырмышды...

Фәрман Мәммәдов гызы Лариса илә автобусда евинә гајыдырды. Машын автобус паркына кедирди. Ону танышсүрүҹү евләринә апарырды, онлар әјни автомобил мүәссисәсиндә ишләјирләр. Шмидт адына заводун јахынлығында дајанмаға мәҹбур олдулар. Габагда, јолун ортасында әскәрләр вә зиреһли машынлар дурмушду. Автобуса атәш ачдылар. Он дөрд јашлы Лариса орадаҹа кечинди. Атасы гызынын өлдүјүнү һәлә билмирди, ону автобусдан чыхармаға маҹал тапды, лакин ајағындан јараланды вә һушуну итирди.

Бу адамлар нәјә көрә һәлак олдулар? Кимин ирадәси илә? Кимин күнаһы үзүндән? Онлар ермәни мәнзилләрини дағытмамышдылар, пикетләри мүһафизә етмәмишдиләр... Биз мејитханә'нын дөшәмәсиндә он алты јашлы көзәл бир гыз көрдүк. Һәмин мүдһиш кечәдә о да минләрлә бакылы кими пәнҹәрә өнүнә кәлмишди. Күллә гарнындан дәјмишди.

Һәр шеј ајдындыр: кечә вахты чахнашма, гарышыглыг, пикетчиләрин гәти мүгавимәти — лакин һәр һалда... Бу өлүмләрә һеч ҹүр бәраәт газандырмаг олмаз. Капитан Александр Малејевин, баш лејтенант Алберт Суворовун, сыраві Дима Кулаковун, баш сержант Пјатаков Серкејин, һабелә командирләрин әмрини јеринә јетирән вә дүшүнүлмәмиш шиддәтли әмәлијјат бурулғанына чәлб едилән дикәр һәрбчиләрин өлүмүнә дә һагг газандырмаг мүмкүн дејил. Онлар да һәмин кечә күчәләрдә һәлак олдулар, биз гатилин конкрет олараг кимлијини һеч вахт билмәјәҹәјик...

Бах бурада суал мејдана чыхыр: бәс башга јол вар идими?

Јәгин ки, вар иди.

Десантчы забитләр бизә данышырдылар ки, Салјан казармалары јанындакы пикетчиләрин арасындан даһа «сакит» чыхмаг мүмкүн иди. Һәр бир адамын нечә һәрәкәт етмәси планы ишләниб һазырланмышды, маршрутларын истигамәти мүәјјәнләшдирилмиш, һәрәкәти мәһдудлашдыран вә јолу бағлајан автомобилләрин кәнар едилмәси үсуллары тапылмышды. Биз онларын сәси јазылмыш пләнкалара артыг Москвада гулаг асдыг, онлар еһтијатда оланлар һаггында бөјүк һөрмәтлә данышсалар да, пешәкарлар кими баша дүшүрдүләр ки, һеч бир фәдакарлыг тә'лим вердијинин әвәз едә билмәз...

Лакин һәмин кечә тәкҹә сәфәрбәрлијә алынанлардан истифадә едилмәсинин проблемин һәлли илә бағламаг олмаз... **Нә үчүн гошунлар әввәлләр, ермәниләрин евләри дағыдыларкән кәтирилмәди? Нә үчүн һәмин күнләр аз гала 12 мин нәфәрлик дахили гошунлар контингенти һеч бир фәалијјәт көстәрмәди?**

Фаҹиәдән беш күн әввәл Азәрбајҹан КП МК Бүросу («мәркәз»ин иҹмајәндәләринин иштиракы илә) гәрара алды ки, Бакыда фөвгәл'адә вәзијјәт тәтбиг един-

мәсин. ДИН гошунларынын сајы артырылсын». Иҹлас јанварын 14-дә кечирилди. Шәһәрдә ермәниләрин гырғыны кедирди. Әкәр гошун лазым идисә, бах онда лазым иди! Онлар исә ләнкијирдиләр. Там једди күн әрзиндә онлара команда вермәјән кимләр иди?

Гошунларын бураја кәтирилмәсинин гејри-мүмкүнлүјү барәдә һәрби рәһбәрлијин мә'луматына инана билмәрик. Әкәр биз сутка әрзиндә дивизијалары Бакыја кәтирә билмирииксә, тәҹавүзкарын (бирдән беләси мејдана кәләрсә) гаршысыны алмагда кечикмәјәҹәјимизә ким зәманәт верә биләр? Еһтијатда оланлара чәтин ки, еһтијаҹ вар иди, рәсми мә'лумата көрә онлары Ростовдан, Краснодар дијарындан вә Ставропол дијарындан чағырмышдылар, әслиндә исә Иркутска вә Читаја да чағырыш вәрәгәләри көндәрилмишди..

Кечикмәк нә илә әлагәдар иди? «Тбилиси синдрому илә?». Лакин ики шәһәрдәки вәзијјәти мүгајисә етмәк чәтиндир — онларын бириндә ән ади шүарларла кечирилән нүмајиш, дикәриндә исә мүдафиәсиз адамларын күтләви гырғыны.

Јанварын 12-дән 13-нә кечән кечә Дзержински дивизијасынын бөлмәләри аеродромда кечәләјирди. Салјан казармаларында исә гошун һазыр дајанмышды...

Нә олар, өзүнүн јохлуғу илә орду өз зәрурилијини сүбута јетирди...

«Јухарыда» гошунларын јеридилмәси тарихи барәдә кимин гәрар гәбул етдијини билмирик, лакин бу гәрар јанварын 13—15-дә верилсәјди, өзүнү доғрулда биләрди, лакин 19-да, ермәни евләринин дағыдылмасы һаллары олмадығы бир вахтда бу, вәзијјәти хејли кәскинләшдирди.

Инандырма методу гүввә тәтбиги методу илә әвәз едилдикдә һәрбчиләрин тактики сәһвләри дә сијаси сәһвләрә чеврилир. «Комсомолскаја правда»да Краснодар Дијар Партија Комитәсинин биринҹи катиби Полозковун дедији кими, гисмән сәфәрбәрлик јерли һөкумәт органларынын разылығы олмадан апарылырды. Нәтиҹә: Русијанын бир чох шәһәрләри мүнагишәјә чәлб едилди, РСФСР-и митинг далғалары бүрүдү. Базарларда сатыҹыларын јанында (мәсәлән, Воронеждә) үзәриндә «Мән Күрҹүстандан[ам]» јазылмыш ләвһәләр көрүнмәјә башлады.

КӘЛӘҸӘЈИН ГАЛЫГЛАРЫ?

Бу күнләрдә депутатлар фөвгәл'адә вәзијјәт барәдә ганун лајиһәсини нәзәрдән кечирәҹәкләр. Онлар Бакы һадисәләринин бүтүн аҹы дәрсләрини нәзәрә алмалыдырлар.

Дәрсләри нәзәрә алмаг... Ахы, нә гәдәр олар? Јохса «Тбилиси һадисәләри»ни тәдгиг едән ССРИ халг депутатлары гурултајы комис-

сијасынын ра'јини һеч ким хатырламыр? Биз «гүввәдә олан ганунверичилијә» вә тәҹрүбәдә хүсуси вә фөвгәл'адә вәзијјәтин, комендант саатынын тәтбигиндә, Совет Ордусу бөлмәләриндән истифадә едилмәсиндә... дахили гошунларын сајынын артырылмасында вә онларын әсасән профессионаллыг зәмининдә комплектләшдирилмәсиндә... аҹыг ајдын гүсурлар» һаггында дәнә-дәнә охујуруг. Охујуруг вә һәмин сәтирләр архасында Тбилиси-89-у дејил, Бакы-90-ны көрүрүк...

Јенә дә һәр һалда һәјата кечирилән мүһафизә тәдбирләри вә мәһдудлашдырыҹы режимин тәтбигинин тәрәзлығы барәдә. Вакыда «сынагдан кечирилмиш» модел (ифадәјә көрә үзр истәјирик) әһалинин мә'луматландырылмамасынын нә гәдәр бөјүк бәлалара сәбәб олдуғуну көстәрди.

Фөвгәл'адә вәзијјәт тәтбиг олунмасы барәдә илк мә'луматы Бакынын һәрби коменданты кенерал-лејтенант В. С. Дубнјак јалныз јанварын 20-дә сәһәр радио илә е'лан етди.

Әкәр Лариса Мәммәдованын атасынын тәһлүкә барәдә хәбәри олсајды, гызы илә автобуса минмәзди...

Мә'лумдур ки, телевизијанын енержи блоку партладылмышды. Лакин әһалини хәбәрдар етмәк үчүн башга васитәләр дә — дејәк ки, мүлки мүдафиә системи, сәс гурғулары мөвҹуддур.

Јери кәлмишкән, бизләрдән биримиз АХЧ лидерләриндән бири Нәҹәф Нәҹәфовла көрүшә билди. Инди бағланмыш «Азадлыг» гәзетинин кечмиш редактору бу тәшкилатын телевизијадакы партлајышла һеч бир әлагәси олмадығыны гәтијјәтлә билдирди: «Саат 20-дә АХЧ-нин мүһүм хәбәри е'лан едиләҹәкди...». Елә бу мәсәлә илә әлагәдар ДТК полковники Мансуров бизә деди: «Бирҹә шеј ајдындыр: бу, планлашдырылмыш тәдбир иди». Лакин бир һалда ки, мүлаһизәләрдән биринә («екстремистләр партлатмышлар») истинад едилир, онда башга бири һаггында да данышмаг пис олмаз. Бу мә'луматы нөвбәтчи електрик монтјору шәһид Виктор Романов вермишдир:

«Мән јанварын 19-да саат 19-да нөвбәни гәбул етдим. 15 дәгигә сонра сехин јерләшдији бинаја дөрд нәфәр силаһлы әскәр дахил олду. Онлар енержи тәҹһизаты системи илә марагланмаға башладылар, рабитә кабелләри кечән ојуглары ачырдылар, башга суаллар верирдиләр. Сонра дедиләр: «Сизи комендант чағырыр». Мәни вә нөвбә јолдашымы зирзәмијә кәтирдиләр вә башга әскәрләрин мүһафизәсинә вердиләр, онлар чох идиләр. Өзләри исә кери гајытдылар. Бир нечә дәгигә сонра мән боғуг партлајыш сәси ешитдим. Бизи даһа бир

саат әрзиндә чөлә бурахмадылар. Сонра бизә һәрби пәлтар кејдирдиләр («сизин тәһлүкәсизлијиниз үчүн») вә силаһлы мүһафизә алтында гоншулугдакы Азәрбајҹан ССР Али Совети бинасына кәтирдиләр. Сонралар, арә гарышанда Романову јаддан чыхартдылар. О, «танышларынын јанында» јашајыр. Биз дә ону бир нечә васитәчинин көмәји илә танышларынын јанында тапдыг. Онун дедикләри бизим үчүн мараглы иди — ахы, һәтта СИТА-нын мә'луматында «радиотелемәркәзин әлә кечирилмәсиндә (чинајәткар гүввәләрин...) бирбаша әмәлләри» көстәрилирди. Лакин мәркәзи тутан олмады. Бу һәлә һарасыдыр, о, һәрби бөлмәләр тәрәфиндән горунурду. Башга сөзлә, бу мәсәләни ахырадәк өјрәнмәк, тәдгиг етмәк лазымдыр. Ону да әлавә едәк ки, ҮИЛККИ-дән олан бир груп ССРИ халг депутаты да Бакыда оларкән бу ҹүр мә'лумат әлдә етмишдир.

Һәмин ағыр вә фаҹиәли күнләрдә баш верән вә үмумијјәтлә, гаранлыг галан чохлу мәсәлә вардыр.

Онлар тамамилә ашкар едилмәлидир ки, бундан сонра да «екстремистләр», «фитнәкарлар», «рүшвәтхор елементләр» кими абстракт мәфһумлардан истифадә олунмасын, сәбәбкарларын адлары һамыја бәлли олсун. Һәр бири. Мејдандан чәкилмәмәјә адамлары ким тәһрик едирди, «мәркәзә» тәһриф олунмуш мә'луматы ким верирди, енержи блокуну ким вә нә үчүн партлатмышды, Бакынын «мүдафиәси» планыны ким ишләјиб һазырламышды вә гошунларын шәһәрә нечә дахил олмасыны ким планлашдырмышды?

Бакыданы фаҹиәви кечә Москва үчүн сәрфәлидирми? Президент үчүн? Өзүнүз мүһакимә јүрүдүн: гачгынларын јашамаг үчүн јер олмајан Русијаја прогнозлашдырылмыш ахыны, Азәрбајҹанда Москва әлејһинә әһвал-руһијјә, РСФСР-ин јерли мүнагишәјә чәлб едилмәси (Краснодарда белә бир шүар вар иди: «Русија жандарм дејилдир»), нә беләликлә дә онун сәрһәдләринин Москвадан чох-чох узаглара јајылмасы...

Биз һәлә вәзијјәти сәһв гијмәтләндирәнин, нәтиҹәни прогнозлашдыранын вә президентә тәвсијә верәнин ким олдуғуну билмирик. «Һакимијјәтин әлә кечирилмәсинин мүмкүнлүјү» барәдә кимин (конкрет олараг!) мә'луматына әсасән ССРИ Али Советинин Рәјасәт Һеј'әти гошун јеридилмәси барәдә гәрар чыхарылмышдыр? Көјдән асылы галан бу суаллар да, Сов.ИКП МК-нын сонунҹу пленумунда Е. А. Шеварднадзе илә Ј. К. Лигачов арасында Тбилисидә гошунлардан истифадә олунмасына һәр һалда кимин иҹазә вермәси барәдә ки полемикасы көстәрир ки, бу ҹүр гәрарларын јух-

сәк совијјәдә гәбул едилмәсә [illegible] дә ишләниб һазырланмамышдыр.

Үмумијјәтлә, бир чох өлкәләрдә бунун үчүн милли тәһлүкәсизлик шуралары мөвҹуддур. Һәмин шуралар «ән мө'тәбәр мәнбәләрин» вердији мә'луматларын сәһиһлијини јохлајыр, өз гәрарларынын сијаси әкс-сәдасына көрә ҹаваб верир (хүсуси хидмәт идарәсиндән фәргли олараг), президентин бир нөв васитәчиси ролуну ојнајыр. Милли тәһлүкәсизлик шурасы «биз гәрар гәбул етмәмишдик, биз әмри јеринә јетирирдик» дүстуру архасында кизләнмәк һүгугуна малик дејилдир. Бизҹә, ән јахын сессијанын мүзакирәсинә фөвгәл'адә вәзијјәт һаггында ганун лајиһәси илә бирликдә милли тәһлүкәсизлик шурасы һаггында ганун да чыхарылмалыдыр..

Бакы һадисәләринин нәтиҹәси олараг өлкәнин президенти һәм сағдан, һәм дә солдан тәнгид атәшинә тутулду. Һакимијјәтә ҹан атан, лакин дағынтыларын гаршысыны алмајан АХЧ-нин күҹлү тәблиғаты, әввәлҹә вәзијјәт үзәриндә нәзарәти вә һакимијјәти, сонра исә мәркәзин һәрәкәтләринә гијмәт верәркән өз мүхалифәти илә һәмрә'ј олан республика рәһбәрлијинин јанлыш мөвгеји, нәһајәт, «әмәлијјат» һазырланаркән гәрибә гејри-профессионализм она кәтириб чыхармышдыр ки, республика әһалисинин әксәријјәти јенидәнгурманын лидеринин сијасәтини кәскин шәкилдә танымаг истәмир, бундан әлавә, комсомол вә партија билетләрини күтләви шәкилдә кери гајтарырлар.

«Дәмир әлләр» тәрәфдары оланлар өзләринә хас олан дәрин разылыг һисси илә тәсдиг едә биләрләр: ордусуз һеч нә мүмкүн дејил. Сијаси методлары онсуз да күҹ методу илә әвәз етмәк лазым кәлмишдир.

Бизә елә кәлир ки, Бакынын әкс-сәдасы һәр јердә вәтәндаш мүһарибәси кабусу илә, мөвҹуд олмајан таланларла, вәрәгәләрдә мүмкүн олан «екстремизм» ишарә илә һәдәләмәк шәклиндә дә ешидилир. Бу шајиәләрә она көрә лазымдыр ки, күҹ ишләдилмәсинә һагг газандырмаг мүмкүн олсун.

«Күҹ методлары», «фөвгәл'адә вәзијјәт» азад сечкиләрдән, әлбәттә, таланларла һеч бир әлагәси олмајан вәтәндашларын өз фикрини сәрбәст ифадә етмәсиндән горхуја дүшәнләрин хејриндәдир...

Борис ВИШНЕВСКИ,
Андреј КРАЈНИН,
Дмитри МУРАТОВ,
Кеннади САПРОНОВ.

(«Комсомолскаја правда», 10 феврал).

Чевирәни:
Ваҝил МӘММӘДОВ.

СИЗӘ КИМ ГЫЈДЫ, КИМ?..

Илк дәфәдир ки, јахын адамларым, гоһумларым һаггында јазырам.

Каш бу јазыны јазмалы олмајајдым!..

* * *

Нә гәдәр кағызы әзиб тулламаг олар?! Нә гәдәр гәләми столун үстүнә атмаг олар?! Нә гәдәр сигарети сигаретин одуна чаламаг олар?!

20 јанвар 1990-чы илдән сонра—истәнилән гәдәр!..

* * *

Чох истәрдим ки, бүтүн шәһидләрин аиләләринә баш чәким, һамысына бир-бир башсағлығы верим, һәр бири һаггында ајрыча јазы һазырлајым. Амма бу мүмкүндүрмү?

Бу гәдәр дәрдли ата вә ананы, бачы вә гардашы, оғул вә гызы данышдырмаг, онлары динләмәк, һәр биринин кәдәрини ајрыча јашамаг, нәһајәт, бунлары гәләмә алмаг мүмкүндүрмү? Бир адамын буна күчү чатармы? Үрәк буна дөзәрми?

Инанмырам. Ким олур-олсун, нә гәдәр ирадәли, сәбрли адам олур-олсун, бу шәрәфли ишин алтына кирәнин үрәји јүзләрлә шәһидин биринин гапысындан чыхандамы, јахуд шәһидләрин биринин гапысындан кирәндәми дајанар. Валлаһ дајанар! Дајанмаса, демәк о һеч үрәк дејилмиш...

Амма һәр һалда јазмаг лазымдыр. Бунун үчүн Азәрбајчанын бүтүн журналистләри әл-әлә вермәлидир. Һәр бир шәһид һаггында ајрыча јазмаг, һәр биринин аиләсинә башсағлығы вермәк лазымдыр.

Ән көзәл јазы һеч кәси кери гајтармыр.

Амма ән ади јазы аз да олса тәсәллидир.

Мән бу јазыны һазырлајаркән онун публисистика нәзәријјәсинин тәләбләринә чаваб вериб-вермәјәчәји барәдә дүшүнмүрдүм. Чүмләләрин гырыглығы, бә'зән фикирләрин дағыныглығы мәни нараһат етмирди. Һәтта бә'зи анларда гәләмимин күчсүзлүјү (чөрәји гәзетчиликдән чыхан адам үчүн буну е'тираф етмәк чәтиндир, ағыр дәрддир), үрәјимдән кечәнләри, јашадыгларымы ифадә етмәкдә ачизлик дә мәни горхутмурду. Мәни јалныз бир шеј дүшүндүрүрдү: бу ағыр дәгигәләрдә халгымла биркә олмаг, онун кәдәринә шәрик чыхмаг...

Бу јазы мәнә доғма олан адамларын хатирәсинә сонсуз еһтирамымдыр. Бүтүн шәһидләрин чаниәтлик руһу гаршысында баш әјмәјим, диз чөкмәјимдир.

Аллаһ сизә рәһмәт еләсин, Илһам вә Фәризә!

Аллаһ сизә рәһмәт еләсин, бүтүн шәһидләр!

Амин!

* * *

Дејәсән ашағыдакылары да јазмасам олмајачаг...

Узун илләр бизим журналистләр «мүдрик» рәһбәрләрин ағзындан чыханы кејдә тапмаға һазыр олмушлар: «Рәһбәри мүдрик, даһијанә... тәсвијәләриндән руһланан совет халгы ... үстә гојмуш, 1-и 15 етмиш ...» [illegible]

Нә билим, даһа кимләр нә етмишләр?

Гысасы, халгын гаршысында үзүгаралығымыз бөјүкдүр.

Инди бујурун, бу фачиәни тарихләшдирин. Бирчә аллаһ хатиринә, һеч олмаса бу дәфә јалан јазмајын, үрәјиниздән кәлмирсә, гәләми, фырчаны кәнара гојун, нотлары атын бир гырağа. Кимсә кәстәришилә јазачагсыныза, һеч јазмајын. Галанлар, чәһәннәм, бир тәһәр дөзәрләр, кедәнләрин руһу бағышламаз.

Инчимәјин, бу сөзләр һамыја аид дејил. Амма чохуларинә чәкмишдиләр. Азәрбајчан үчүн вәтәндаш јетирмишдиләр, дај јохса...

Сәдагәтинлә һамынын үрәјини пара-пара етдин, Фәризә...

Јазыја бах. Офелја хала гардашына јахын олмаг үчүн Ағдамдан, Чобан киши исә сонки нә вахтса башларына кәләчәкләрини дујуб Ермәнистан ССР-ин Спитак рајонундан көчүб Бакыја кәләндә Алатавада гоншу олдулар.

Аллаһ Илһам вә Фәризәни бир-бири үчүн көндәрмишди. Лап нағыллардакы кими.

Илһам бир Илһам иди.

...мәздин, Илһам!...

* * *

Нечәнчи дәфәдир ки, шәклин гаршысында дајаныб бу суалы верирәм:

— Нијә белә етдин, бачым? Нијә?

Амма сәни гынаја билмирәм. Биринчи дәфәдир ки, өзүнә әл галдырмыш адамы гынаја билмирәм.

Үмумијјәтлә, һеч вахт өз һәјатына гәсд едәнләри зәифликдә иттиһам етмәјә тәләсмәмишәм. Ишыглы дүнја илә көнүллү видалашмағы, доғма вә әзиз адамлары бирдәфәлик тәрк етмәји гәрара алмаг, бу амансыз һөкмү һәја...

...муза аиддир. Елә мәнә дә...

* * *

Бәлкә ајры вахт јазмаздым: дејирләр ки, өләни һамы тә'рифләјир. Јалан дејирләр. Јахшыја рәһмәт охујурлар, чәннәт арзулајырлар, писә исә...

Јәгин ки, Илһам вә Фәризә һагда нә јазсам, онларын һәрәкәтләриндән гат-гат ашағыда дајаначаг.

Десәм, Илһам әсл азәрбајчанлы оғлу иди, гејрәт, торпаға, елә-обаја, аиләјә бағлылыг тәчәссүмү иди, архајын олун, һеч нә демәмишәм.

Десәм, Фәризә әсл азәрбајчанлы гызы иди, көзәллик вә сәдагәт, намус вә вәфа мүчәссәмәси иди, јенә һеч нә демәмишәм.

Билмәк олмурду ки, өмрүн чәми 28-чи јашына гәдәм гојмуш бу оғланда бу гәдәр әдәб-әркан, мә'рифәт, бөјүк-кичик јерини билмәк, ушаглары истәмәк (о, мәш'ум ахшам да гапыдан чыханда бөјүк гардашы Елханын ики баласынын үзүндән өпмәк јадындан чыхмамышды), достчанлыг... һарданды?

Билмәк олмурду ки, 20 јашына тәзәчә адламыш бу гызда бу гәдәр абыр-һәја; агсаггала, ағбирчәјә һөрмәт, балдызларына мәһәббәт, сәлигә-саһман, евдарлыг... һарданды?

Јәгин ки, аиләләриндән, верилмиш тәрбијәдән...

Илһамын атасы Әждәр киши... [illegible]

Севиб-сечдији дә өзүнә лајиг.

Һејф ки, бу хошбәхтлијин өмрү чох гыса олду—чәми 6 ај 19 күн...

Сизә ким гыјды, ким?..

* * *

Сәнә ким гыјды, Илһам?

Сән нијә өзүнә гыјдын, Фәризә?

Көзүмүн габағына Офелја ана кәлир, Вағда ана кәлир. Гәлбләри пара-пара.

Көзүмүн габағына Әждәр кишинин гәбри кәлир. Башдашы ағлајыр.

Көзүмүн габағына Чобан киши кәлир. Бели бүкүлүб.

Көзүмүн габағына Елхан кәлир, әлләри гојнунда.

Көзүмүн габағына Вәтән торпағы кәлир.

Ағдам јасдадыр, бүтүн Гарабағ јасдадыр.

Шәки јасдадыр, Кәнчә јасдадыр.

Бакы јасдадыр, Ширван јасдадыр...

...Бүтүн Азәрбајчан јасдадыр!

* * *

Мән дә билирәм: өләнлә өлмәк олмаз. Ешидирәм, баша дүшүрәм. Амма аллаһ хатиринә аз дејин бу сөзләри.

Мән дә билирәм: чалышмаг лазымдыр ки, сакитләшәк, өзүмүзү әлә алаг, белимизи дикәлдәк. Билирәм, баша дүшүрәм. Амма аллаһ хатирини бу сөзләри дә аз дејин. [illegible]

...та кечирмәк зәиф адамларын иши дејил (бурда нәсә гејри-ади, һәлә дә елмин, елә һәјатын өзүнүн дә изаһ едә билмәдији, бәлкә дә едә билмәјәчәји бир сирр вар). Амма һәр һалда һеч вахт онларын һәрәкәтини (һәтта бунун үчүн ән әсаслы сәбәб олса белә) тәгдир дә етмәмишдим. Бәлкә әл сахламаг, бир ан тәрәддүд етмәк олармыш? Бәлкә...

Амма сәни гынаја билмирәм.

Илһамсыз нечә јашамаг оларды?

* * *

Бу нечә күндә Елхан бирчә дәфә дил ачды. Бир аз сөһбәт етди. Јадымда галанлар будур:

— Өмрүндә евимизи јери... [illegible] Гәтијјән танымадығым адамлар кәлирләр. Кәнара чөкир, таныш олур, башсағлығы верир, дәрдимизә шәрик чыхырлар, һәр чүр көмәк, јардым тәклиф едирләр.

Кечән чүмә ахшамы Јевлахдан бир дәстә адам кәлмишди. Араларында шәһәр партија комитәсинин нүмајәндәси, мүәллимләр, журналистләр вар иди. Тәсәлли вердиләр...

Хејли әрзаг кәтирмишдиләр. Дејирәм, һеч нәјә еһтијачымыз јохдур, сиз аллаһ гајтарын. шәһәрдә јас јери чохдур, лап елә [illegible]

...аиләсинә башсағлығы вермәмиш рајона гајытмајын.

Чох адам кәлир, өзүмү тохдаг сахламаға чалышырам. Амма бу сөзләрдән сонра дөз көрүм, нечә дөзүрсән...

Бир анаја, үч бачыја гардаш Елхан, ата әвәзи Елхан...

* * *

Дејирләр ки, адамларын һамысы бир чүр олса, һәјат марагсыз олар. Нә билим, бу дүнјада адамын баш чыхармадығы ишләр чохдур. Амма тәки Азәрбајчан башдан-баша јахшылардан — тәмизләрдән, гејрәтлиләрдән, намуслулардан, Вәтәнинин, торпағынын тәәссүбүнү чәкәнләрдән, һәмвәтәнләринин гејдинә галанлардан, дәрдинә јананлардан ибарәт олајды, һәјатын мараглы олуб-олмамасы сонранын ишидир...

Мән демирәм ки, һамы күчлү олајды, дипломлу олајды, вәзифәли олајды, пуллу олајды...

Мән дејирәм ки, каш һамы јахшы олајды...

* * *

Сүлејмана галмајан дүнја һеч кәсә галмајачаг. Бир күн кәлән, бир күн кедәчәк. Нә гәдәр ачы олса да бир күн биз дә бу дүнјаны тәрк едәчәјик. Кими 10 илдән, кими 30 илдән, кими 50 илдән сонра. Лап 100 ил олсун...

Киминдән бу дүнјада јахшылыг галачаг, киминдән пислик.

Риминә рәһмәт охујачаглар, риминә лә'нәт.

Вахт өтәчәк, дөвран дәјишәчәк. Өзү дә чох сүр'әтлә. Кимисә истәјиб-истәмәмәсиндән асылы олмајараг.

50 ил кечәчәк, 100 ил, 200 ил...

Дүнјаја бизи танымајан, биздән билаваситә гоһумлуг әлагәләринә көрә узаг адамлар кәләчәк. Амма һәр һалда Азәрбајчан халгынын өвладлары.

Бах онда чохларымызын ады јашамајачаг. Чохларымызын нә вахтса мөвчудлугундан һеч әсәр-әламәт дә галмајачаг. Тарих һеч чүр бу күн вәзифә столундан икиәлли јапышанлары, јахасына улдуз тахмаг намиә торпағына, халгына хәјанәт едәнләри (бәлкә бунларын ады һансыса көһнә, киф басмыш бир енсиклопедијанын бир күнчүндә илишиб гала), јерибазлығы, гоһумбазлығы һү... [illegible] милјонларла пулу килојнан гызыла чевириб, торпағын алтында кизләдиб өзүнү өмрүн әбәдилијинә инандыранлары, бир јетимә, касыба әл тутмағы өзүнә рәва билмәјәнләри... јашада билмәз. Јашатса белә әдаләтсизлији Јер. Кој котурәрми?!

Амма сиз јашајачагсыныз!

Сиз јашајачагсыныз, Илһам вә Фәризә!

Сиз јашајачагсыныз, шәһидләр!

Бәлкә дә 500 илдән сонра бизи танымајан адамлар Шәһидләр хијабанына кәләчәк, сизин гәбирләринизин үстү... [illegible]

КӨЗ ДАҒЫ ЧӘКИЛИБ ҮРӘЛИМИЗӘ

Үч һәфтәдир ки, бүтүн Азәрбајчан халгы матәм ичиндәдир. Көзәл-көјчәк гызларымызы гара кәлағајылы, синәләри губар бағлајан аналары, ағбирчәкли нәнәләри гәмли, һүзнлү көрәндә дәрдимиз бирә-беш артыр. Онсуз да башымыз чох бәлалар чәкиб. Ағыр мүбаризәләрдә мәгсәдимиз, нијјәтимиз бир олуб: һәмишә сүлһ, азадлыг истәмишик. Бу јолда гурбан кедиб оғулларымыз. Елә бу күн дә... Әмин-аманлыг дөврүндә өз евиндә, өз јурдунда гәтлә јетирилән онларча шәһидин, јүзләрлә ағыр јаралынын һеч бир күнаһы олмадан белә бир бәлаја дүчар олдугларына бәраәт газандырмаг мүмкүн дејил.

Доғма Бакымызын көзәллијини тәмсил едән бир паркымыз варды. Һәр истираһәт күнү балачалар өз валидејнләри илә бура кәзинтијә кәлир, ушаг шәһәрчијиндә өз нағыл дүнјаларына говушурдулар. Шәһәримизин турист маршрутларындан бири дә мәһз бу паркдан кечирди. Инди бура Шәһидләр хијабаны адланыр. Биз һәгигәти олдуғу кими билмәјән гонаглара, һәлә бу күн өлүмүн нә олдуғуну дәрк етмәјән балаларымыза сабаһ бу мәзар саһибләринин мүгәддәс нијјәти барәдә данышмалыјыг.

Бу күнләрдә академик Миргасымов адына республика клиник хәстәханасында мүаличә олунан јаралыларын бир гисми илә көрүшүб сөһбәт етдик. Нечә күндүр кечирдијимиз ағыр һиссләри тәзәдән јашамалы олдуг.

Аталар нечә дә дүз дејибләр ки, өлүм көз илә гаш арасындадыр. Јашы 60-ы өтән Минәбачы хала өз һәјатында нечә јараландығыны сөһбәт едәндә буна бир даһа инандыг. «Башынызa доланым, бүтүн кечә атышма сәсиндән јата билмәдик. Јатмагмы олурду?! Күчәләрдә күллә сәси налә сәсинә гарышмышды. Јаралы оғулларымызын гышгыртысы, бағыртысы инди дә гулағымда чинкилдәјир. Бүтүн кечәни белә кечирдик. Сәһәр ачылан кими һәјәт-бачаја чыхырдыг ки, бир-биримиздән хәбәр тутаг. Елә гапыны ачыб күчәјә чыхмаг истәјирдим ки, һеч билмәдим сағолмамыш күллә һарадан кәлди. Сән демә, инсафсызлар дүз мәни нишан алыблармыш.

Сонрасыны исә Минәбачы халанын үзәриндә чәрраһијјә әмәлијјаты апаран тәчрүбәли чәрраһ Әли Әлијев деди:

— Минәбачы Мәммәдова хәстәханаја чох ағыр вәзијјәтдә кәтирилди. Онун јарын наһијјәсинә үч күллә дәјмишди. Сөзүн әсл мә'насында биз бу гадыны Әзраилин әлиндән зорла алдыг. Ону да дејим ки, халанын үрәји машаллаһ чох мөһкәм имиш. Бу бизә чох көмәк елади.

Минәбачы халанын бәдәниндән чыхарылан күлләләри һәким бизә көстәрди. Адам бә'зән көрдүкләринә дә инанмаг истәмир. Көрәсән, о наинсаф «овчуну» ана доғмајыбмы? Сәни нишан аланда өз анасы јадына дүшмәдими? Бәлкә 60 јашлы гадын да «атышырмыш»?!

Минәбачы хала бирдән ичин-ичин ағлады. Һәким она ијнә вуруб сакитләшдирмәк истәди. Анчаг мүмкүн олмады. Һачандан-һачана өзүнә кәлиб деди:

— Өзүм үчүн ағламырам, бала! Бу көзләримин габағында үч-дөрд икид оғлан, һәлә быг јери тәзәчә тәрләмиш чаванлар чан вериб. Каш мән өләјдим онларын јеринә. Һеч чүр јадымдан чыхмыр. Онларын аналарынын күнаһы нә иди, дағ чәкилди синәләринә?!

Ганлы јанвар кечәсиндә өз ганына бәләнәнләрдән бири дә Јашар Нәчәфовдур. 22 јашы вар. Һәрби хидмәти Әфганыстанда баша вуруб. Өзү дә һава десанты һиссәсиндә. О кечә шәһәрдән евә гајыдаркән, XI Гызыл Орду мејданында бирдән үстүнә һәрби машын кәлдијини көрүр. Ону күлләјә тутурлар. Јашарын сағ гычына ејни јердән бир нечә күллә дәјир. Һәкимләр чох чалышыблар ки, Јашарын гычы кәсилмәсин. Амма гычда олан ган дамарлары ағыр зәдәләнмишди. Ону бәрпа етмәк һеч чүр мүмкүн олмады.

— Мән һәрби хидмәтдә ән мүрәккәб әмәлијјатларда иштирак етмишәм. — Јашар дејир. — Чәтин анлар јашамышам. Белә дәһшәти исә көрмәмишдим. Силаһсыз адама атәш ачмаг вә белә бир әмри вермәк ән азы вәһшиликдир. Биз дөјүш мејданларында силаһсыз дүшмәнә дә атәш ачмамышыг. Кәсилән бу гычым биринчи дәфә Әфганыстанда јараланмышды. Тәки елә орада да кәсиләјди. Һеч олмаса тәскинлик тапмаға әсасым оларды...

Һәмин дәһшәтли кечә јараланан һәр бир кәсин үрәјиндә бир китаб сөз варды. Көз јашлардан, үрәк көјнәдән сөзләр. В. И. Ленин адына Азәрбајчан Педагожи Институтунун тәләбәси Рамилә Ибајеванын күнаһы нә иди ки, јанвар ајынын 20-дә күндүз саат икидә институтдан евә кедәркән шәһәрин мәркәзи күчәләринин бириндә атәшә тутулуб вә чијниндән јараланыб. Бакыда охујан 17 јашлы губалы Јасин Һүсејновун күнаһы нә иди ки, јаралылар үчүн Губа рајонундан мејвә-тәрәвәз кәтирәндә үч күллә јарасы алыб?

Ағыр јаралар алмыш Назим Әләкбәров вә Игор Тименко илә дә көрүшүб сөһбәт етдик. Һәр јаралы илә сөһбәт синәмизә вурулан јараларын да сајыны артырырды. Вә бу јаралар елә јаралар

иди ки, бунларын јери сағалса да, үрәкләрә чәкдији дағ сағалан дејил.

Республика клиник хәстәханасынын баш һәкими Магсуд Гасымов о дәһшәтли кечәдә кечирдији һиссләри бизимлә бөлүшәрәк деди:

— Мән бир аз јахынлыгда јашајырам. Атышма башлајан кими тез өзүмү хәстәханаја јетирдим. Билдим ки, вәзијјәт олдугча ачыначаглы олачаг. Телефон васитәсилә һәкимләри вә тибб бачыларыны тә'чили топладым. Машынларымызын бири һәким далынча кедәркән күлләбарана тутулду. Чәрраһијјә корпусунун диварлары XI Гызыл Орду мејданы тәрәфдән атылан күлләләрдән бир нечә јердән дәлик-дәлик олмушдур. Хәстәханаја кәтирилән 47 јаралынын икисини хилас едә билмәдик. Онлардан бири Елдар Нәсибов, икинчиси исә Илһам Аллаһвердијев иди. Бу кәнчләрин һәјаты уғрунда ән тәчрүбәли чәрраһлар Дадаш Чаһанкиров вә Аббас Гасымов мүбаризә апардылар. Һеч чүр мүмкүн олмады. Чүнки онларын дахили үзвләрини бир нечә јердән күллә дармадағын етмишди. Чәрраһлар — Фуад Абдуллајев, Әли Әлијев, Чаһанкир Атакишијев, Һәсән Абдуллајев, Намиг Әлијев, Фирудин Шәрифов, үмумијјәтлә һамы башга јаралылары хилас етмәјә чалышды.

Азәрбајчан Дөвләт Тибб Институтунун уролокија кафедрасынын ассистенти Акиф Бағыров исә һәјәчандан сөзүнү тамамлаја билмәди:

— Јанвар гырғыныны һеч вахт унутмајачағам. Республика клиник хәстәханасынын гапысына доғру узанан ганлы чығырлар дәһшәтли бир һадисәдән хәбәр верирди. Һәјатымда илк дәфә чәрраһијјә отағында фасиләсиз олараг јаралы гәбул етмәјә, күлләләри чыхармаға башладым...

Бөјүк Вәтән мүһарибәсинин ағрылы-әзаблы јолларыны кечмиш, дәфәләрлә ағыр јара алмыш бир нәфәр өлүмлә көз-көзә дајандығы күнү хатырлајараг деди ки, јарыммүһасирә вәзијјәтиндә керијә сурсат далынча сүрүнә-сүрүнә кедәркән, үстүнә јаған күлләләрдән белинә бағладығы дәмир габ дешик-дешик олмушду.

О дәһшәтли кечәнин көз дағы өмүрлүкдүр. Нә гәдәр ки, синәмиздә үрәјимиз дөјүнүр, күнаһымыз олмаја-олмаја бизә вурулан јараларын фәрјады кәсилмәјәчәкдир.

Валеһ МИРЗӘ,
Б. НӘЧӘФГУЛИЈЕВ.

Мүәллифләрдән: бу јазынын гонорарыны шәһидләрин хатирәсини әбәдиләшдирмәк үчүн јарадылачаг абидәнин тикинтиси фондуна кечүрмәјимизи хаһиш едирик.

...ин анларда гәләмимин кү-
суллуғу (чәрәји гәзетчилик-дән чыхан адам үчүн буну е'тираф етмәк чәтиндир, ағыр дәрддир), үрәјимдән ке-чәнләри. Јашадыгларымы ифадә етмәкдә ачизлик дә мәни горхутмурду. Мәни јал-ныз бир шеј дүшүндүрүрдү: бу ағыр дәгигәләрдә хал-гымла бирҝә олмаг, онун кә-дәринә шәрик чыхмаг...

Бу јазы [illegible] олан адамларын хатирәсинә сон-суз еһтирамымдыр. Бүтүн шәһидләрин чәннәтлик руһу гаршысында баш әјмәјим, диз чөкмәјимдир.

Аллаһ сизә рәһмәт eләсин, Илһам вә Фәризә!

Аллаһ сизә рәһмәт eләсин, бүтүн шәһидләр!

Амин!

* * *

Дејәсән ашағыдакылары да јазмасам олмајачаг...

Узун илләр бизим журна-листләр «мүдрик» рәһбәрлә-рин ағзындан чыханы көјдә тапмаға һазыр олмушлар: «Рәһбәрин мүдрик, даһијанә... төвсијәләриндән руһланан со-вет халгы дағы-дағ үстә гој-муш, 1-и 15 етмиш вә с. вә и. а.».

Бизим шаирләр чәмијјәти, өлкәни учурума апаран рәһ-бәрләрә сајсыз-һесабсыз ше'р, поема һәср етмишләр.

Бизим рәссамлар јахалары улдузлу рәһбәрләрин табло-суну јаратмагда јарыша кир-мишләр.

Бизим һејкәлтәрашлар хал-гына хәјанәт едәнләрә аби-дәләр учалтмышлар.

Бизим бәстәкарлар јенә һәмин адамлар һаггында — репрессијаларын илһамвери-чиләринә, коммунизми 80-чи илләрдә гуранлара, сосиализ-ми там вә гәти гәләбәјә чат-дыранлара, халга көзәл шү-арлар алтында бош вә'дләр веранләрә, онларын ганыны төкәнләрә һәср олунмуш «кө-зәл сәнәт нүмунәләри» ја-ратмышлар.

...һәрәкәтләриндән гәт-гәт аша-ғыда дајаначаг.

Десәм, Илһам әсл азәрбај-чанлы оғлу иди, гејрәт, тор-пага, елә-обаја, аиләјә бағ-лылыг тәчәссүмү иди, арха-јын олун, һеч нә демәмишәм.

Десәм, Фәризә әсл азәрбај-чанлы гызы иди, көзәллик вә сәдагәт, намус вә вәфа мүчәс-сәмәси иди, јенә һеч нә демә-мишәм.

[illegible] рүн чәми 28-чи јашына гәдәм гојмуш бу оғланда бу гәдәр әдәб-әркан, мә'рифәт, бөјүк-кичик јерини билмәк, ушаг-лары истәмәк (о, мәш'ум ах-шам да гапыдан чыханда бө-јүк гардашы Елханын ики баласынын үзүндән өпмәк ја-дындан чыхмамышды), дост-чанлыг... һарданды?

Билмәк олмурду ки, 20 ја-шына тәзәчә адламыш бу гызда бу гәдәр абыр-һәја, ағ-саггала, ағбирчәјә һөрмәт, балдызларына мәһәббәт, сә-лигә-саһман, евдарлыг... һар-данды?

Јәгин ки, аиләләриндән, верилмиш тәрбијәдән...

Илһамын атасы Әждәр ки-ши чаван вәфат еләмишди. Офелија хала беш ушағы тәк бөјүтмүшдү. Чох әзијјәт чәк-мишди. Амма ушагларыны зәһмәтә, тәмизлијә, һалаллы-ға өјрәтмишди. Буна көрә ики оғлундан, үч гызындан јердән-көјәчән разы иди. Ам-ма Илһам ајры Илһамды.

Буну доғулуб боја-баша чатдығы Ағдамда да, охудуғу Бакы Политехник Техникy-мунда да, ишләдији Д. Бүн-јадзадә адына кәми тә'мири заводунда да билирдиләр.

Имкан вермәдин анан до-јунча севинсин, Илһам...

Бачыларыны көзү јашлы гојуб кетдин, Илһам...

Һамынын үрәјиндә из са-лыб кетдин, Илһам...

Чобан киши, Бағда ар-вад исә алты ушаг бөјүт-мүшдүләр. Зәһмәтсеверликдә, һалаллыгда ушаглар да өз-...

Көзүмүн габағына Офелија [illegible] кәлир, Бағда ана кә-лир. Гәлбләри пара-пара.

Көзүмүн габағына Әждәр кишинин гәбри кәлир. Баш-дашы ағлајыр.

Көзүмүн габағына Чобан киши кәлир. Бели бүкүлүб.

Көзүмүн габағына Елхан кәлир, әлләри гојнунда.

Көзүмүн габағына Вәтән торпағы кәлир.

Ағдам јасдадыр, бүтүн Га-рабағ јасдадыр.

Шәки јасдадыр, Ҝәнчә јас-дадыр.

Бакы јасдадыр, Ширван јасдадыр...

...Бүтүн Азәрбајчан јасда-дыр!

* * *

Мән дә билирәм: өләнлә өлмәк олмаз. Ешидирәм, ба-ша дүшүрәм. Амма аллаһ ха-тиринә аз дејин бу сөзләри.

Мән дә билирәм: чалышмаг лазымдыр ки, сакитләшәк, өзүмүзү әлә алаг, белимизи дикәлдәк. Билирәм, баша дү-шүрәм. Амма аллаһ хатири-нә бу сөзләри дә аз дејин.

Дејә-дејә ики илдә елә сөз-ләри дәјәрдән салмышыг ки...

Һеч кәсә тәскинлик вермә-јин, һеч кәси овутмајын. Бу халг дәрд чәкмәји бачаран халгдыр. Аллаһ өзү көзәл билир, дәрди чәкәнә верир...

* * *

— Кетмә, оғул!

— Беш-он дәгигәјә гајы-дырам!

— Кетмә, гардаш!

— Ај гыз, өз ишинлә мәш-ғул ол!

— Кетмә, Илһам!

— ...

Беш-он дәгигә кечди, кәл-мәдин. Бир саат кечди, кәл-мәдин. Ики саат, үч саат...

Күллә сәсләри ешидилди. Сонра атәш чохалды. Кәлмә-дин...

Сәһәр ачылды, кәлмәдин...

Нијә белә етдин, ај Ил-һам?

Амма сән кетмәјә дә бил-...

...ил сахламаг, бир ан тәрәддүд етмәк олармыш? Бәлкә...

Амма сәни гынаја билми-рәм.

Илһамсыз нечә јашамаг олардыр?

* * *

Бу нечә күндә Елхан бир-чә дәфә дил ачды. Бир аз сөһбәт етди. Јадымда галан-лар будур:

— Өмрүндә [illegible] рини билмәјәнләр кәлирләр. Гәтијјән танымадығым адам-лар кәлирләр. Кәнара чәкир, таныш олур, башсағлығы ве-рир, дәрдимизә шәрик чы-хырлар, һәр чүр көмәк, јар-дым тәклиф едирләр.

Кечән чүмә ахшамы Јев-лахдан бир дәстә адам кәл-мишди. Араларында шәһәр партија комитәсинин нүмајән-дәси, мүәллимләр, журналист-ләр вар иди. Тәсәлли верди-ләр...

Хејли әрзаг кәтирмишди-ләр. Дејирәм, һеч нәјә еһти-јачымыз јохдур, сиз аллаһ гајтарын, шәһәрдә јас јери чохдур, лап елә әлсиз-ајагсыз-лар вар, онлара пајлајын.

Ичәриләриндә бир мүәллим варды, деди ки, һеч олмаса бу бир тај уну көтүрүн, он-дан бишән чөрәкдән Илһам-нан бачымыза еһсан верин, биз дә Јевлахда аз да олса тәскинлик тапаг...

Фүзулидән кәлмишдиләр, валлаһ кәндләринин кәсәклә-рини сорушмадым. Бир ча-ван оғланын ады јадымда галыб — Шакир.

Дејирәм чох сағ олун, әзијјәт чәкмисиниз. Дејир ки, елә демә, гардашымын јасына кәлмишәм. Бу саат Фүзулидә дә јасдыр, һәр јер-дә мағар гурулуб, еһсан ве-рилир.

Бакыја да чүмәахшамына кәлмишик. Рајондан чыханда ағсаггаллар дедиләр ки, ке-дин Шәһидләр хијабанына, үнванлары өјрәнин, һамысы-на баш чәкин. Илһамкилин

...ады јашамајачаг. Чохларымы-зын нә вахтса мөвчудлуғун-дан һеч әсәр-әламәт дә гал-мајачаг. Тарих һеч чүр бу күн вәзифә столундан ижәл-ли јапышанлары, јахасына улдуз тахмаг наминә торпа-ғына, халгына хәјанәт едән-ләри (бәлкә буларын ады һансыса нәһәнҝ, киф басмыш бир енсиклопедијанын бир күнчүндә илишиб гала), јер-[illegible]ләр сајыб өјүнәнләри, милјон-ларла пулу килојнан гызы-ла чевириб, торпағын ал-тында кизләдиб өзүнү өмрүн әбәдилијинә инандыранлары, бир јетимә, касыба әл тутма-ғы өзүнә рәва билмәјәнлә-ри... јашада билмәз. Јашатса белә әдаләтсизлији Јер, Көј көтүрәрми?!

Амма сиз јашајачагсыныз!

Сиз јашајачагсыныз, Ил-һам вә Фәризә!

Сиз јашајачагсыныз, шә-һидләр!

Бәлкә дә 500 илдән сонра бизи танымајан адамлар Шә-һидләр хијабанына кәләчәк, сизин гәбирләринизин үстү-нә тәзә-тәр күл (бәлкә дә елә бизим бу күн кәтирдијимиз гәрәнфилләр кими) дәстәлә-ри гојачаглар.

Аналар дүнјаја јени чә кә-тирдикләри гызларыны белә адландырачаглар: Фәризә! Аталар јени чә доғулмуш оғулларыны белә чағырачаг-лар: Илһам!

Бабалар нәвәләринә сизин һаггыныз да сөһбәт едәчәк-ләр. Бәлкә дә елә беләчә де-јәчәкләр: «Сизин улу баба-ларыныз, нәнәләриниз торпа-ғымызын бу күнү үчүн чан-ларындан кечибләр. Сизин азадлығыныз уғрунда шәһид олублар!..».

...Мән әҹәлдән гачмағын мүмкүнсүзлүјүнә кәдәрлә-нирәм!

...Мән һәмин хошбәхт кү-нү көрмәјин бизим үчүн мүм-күнсүзлүјүнә јанырам!

Адил ГАЧАЈОҒЛУ.

...кими һәјат-бачаја чыхырдыг ки, бир-биримиздән хәбәр ту-таг. Елә гапыны ачыб күчә-јә чыхмаг истәјирдим ки, һеч билмәдим саголмамыш күл-лә һарадан кәлди. Сән демә, инсафсызлар дүз мәни ни-шан алыблармыш.

Сонрасыны исә Минәбачы халанын үзәриндә чәррaһијјә әмәлијјаты апаран тәчрүбәли чәррaһ Әли Әлијев деди:

— Минәбачы Мәммәдова [illegible] јәтдә кәтирилди. Онун га-рын наһијјәсинә үч күллә дәј-мишди. Сөзүн әсл мә'насын-да биз бу гадыны әзрајылын әлиндән зорла алдыг. Ону да дејим ки, халанын үрәји ма-шаллаһ чох мөһкәм имиш. Бу бизә чох көмәк еләди.

...шәрдән, үрәк кајнадан сөз-ләр. В. И. Ленин адына Азәр-бајчан Педагожи Институту-нун тәләбәси Рамилә Ибаје-ванын күнаһы нә иди ки, јан-вар ајынын 20-дә күндүз саат икидә институтдан евә кедәр-кән шәһәрин мәркәзи күчәлә-ринин бириндә атәшә тутулуб вә чијниндән јараланыб. Ба-кыда охујан 17 јашлы губа-лы Јасин Һүсејновун күнаһы нә иди ки, јаралылар үчүн Губа рајонундан мејвә-тәрә-[illegible]сы алыб?

Ағыр јаралар алмыш На-зим Әләкбәров вә Игор Ти-менко илә дә көрүшүб сөһбәт етдик. Һәр јаралы илә сөһ-бәт синәмизә вурулан јара-ларын да сајыны артырырды. Вә бу јаралар елә јаралар

...[illegible] дајандыгы күнү хатырлајараг деди ки, јарым-мүһасирә вәзијјәтиндә кери-јә сурсат дашынча сүрүнә-сүрүнә кедәркән, үстүнә ја-ған күлләләрдән белинә бат-дығы дәмир таб дешик-де-шик олмушду.

О дәһшәтли кечәнин изи дағы өмүрлүкдүр. Нә гәдәр ки, синәмиздә үрәјимиз дөјү-нүр, күнаһымыза олмаја-олма-ја бизә вурулан јараларын фәрјады кәсилмәјәчәкдир.

Һ. НӘЧӘФГУЛИЈЕВ.

Мүәллифләрдән: бу јазы-нын гонорарыны шәһидләрин хатирәсини әбәдиләшдирмәк үчүн учалдылачаг аби-дәнин тикинтиси фондуна кө-чүрмәјинизи хаһиш едирик.

Биз әскәр олан заман
Вичданы сатмамышыг,
Силаһсыз дүшмәнә дә
Бир күллә атмамышыг!

Дөјүшдән галиб чыхыб
Гајытдым Вәтәнимә,
Евимизин ичиндә
Од јағды бәдәнимә,

Сабаһ балам сорушса:
— Ата, сағ гычын һаны?!
Кәрәк хош-күч јадына
Салым Әфганыстаны.

АЗӘРБАЈЧАН ХАЛГЫНЫН БЕЈНӘЛМИЛӘЛЧИЛИК ӘН'ӘНӘЛӘРИНӘ СӘДАГӘТИНИ ГОРУЈАГ

БҮТҮН ПЕДАГОЖИ КОЛЛЕКТИВЛӘРӘ, ТӘЛӘБӘЛӘРӘ ВӘ ШАКИРДЛӘРӘ, ВАЛИДЕЈНЛӘРӘ

Азәрбајчан Педагожи Чәмијјәти, Азәрбајчан ССР Халг Тәһсили Назирлијн бүтүн педагожи коллективләрә, тәләбәләрә вә шакирдләрә, валидејнләрә мүрачиәт ет-мишләр. Мүрачиәтдә дејилир:

Әзиз јолдашлар! Биз си-зә Азәрбајчан халгы үчүн бу чәтин, кәдәрли бир вахт-да мүрачиәт едирик. Фачиә-ли јанвар күнләриндә күнаһ-сыз һәлак оланлар арасында мәктәблиләр, тәләбәләр, он-ларын валидејнләри, мүәл-лимләр дә вардыр. Халг бу бөјүк мүсибәтин, иткиләрин гүссәсинин дәрин тә'сири ал-тындадыр. Республикамызын бүтүн сакинләри кими, биз дә һәјатдан нakам кедәнлә-рин дәрдини чәкирик, онла-рын аиләләринә, гоһумлары-на вә јахын адамларына дә-рин һүзнлә башсағлығы ве-ририк.

Лакин һәјат давам едир. Буна көрә дә биз иткиләрин гүссә-кәдәрини вә ағры-ачы-сыны дәф едәрәк, халгымы бизә вәсијјәт етдији ән'әнәләрә садиг галмалыјыг: дәрди-миз нә гәдәр ағыр олса да, она үстүн кәлмәји бачар-малыјыг, гүрурумузу итир-мәмәлијик, башымызы уча тутмалыјыг. Бу күн әсас вә-зифәмиз бүтүн тәдрис мү-әссисәләриндә нормал мәш-ғәләләри тә'мин етмәкдир, чүнки савадлы, дәрин билик-ли олмаға чалышан тәләбә кәнчләр Азәрбајчанын саба-һыдыр. Буна көрә дә сон дәрәчә вачибдир ки, мәк-тәблиләр, шакирдләр, тәлә-бәләр сабаһкы күнә доғма халгын әхлаги тәчрүбәси илә зәнкинләшмиш, бәшәријјә-тин топладығы билкиләрә дәриндән јијәләнмиш һалда гәдәм гојсунлар.

Биз емосијалара ујмаја-раг, һәр шеј етмәлијик ки, бөјүмәкдә олан нәсил Азәр-бајчан халгынын көзәл беј-нәлмиләл ән'әнәләри руһун-да тәрбијә олунсун. Азәрбај-чан халгы әзәлдән досту гар-дашдан әзиз тутмушдур. Биз бирлијимизи горумалы, өв-ладларымызы ата-бабалары-на лајиг вәтәндашлар кими бөјүдүб баша чатдырмалы-јыг. Бундан өтрү биз һамы-мыз ишләмәли вә јенә дә ишләмәли, даһа бөјүк әзмлә охујуб-өјрәнмәли, милли тәһ-сил консепсијасыны һәјата кечирмәлијик. Республикамы-зын кәләчәјини зәнкин би-ликли јени вәтәндашлар гу-рачаг, онун суверенлијинин бәргәрар олмасына өз көмәк-ләрини көстәрәчәкләр.

Бакыда гајда-ганунун, әмәк аһәнкинин бәрпа олунмасы бүтүн тәдрис мүәссисәләри-нин нормал фәалијјәтини тә'-мин едә биләчәкдир. Биз үмидварыг ки, педагожи ич-тимаијјәтин вә валидејнлә-рин сых әмәкдашлығы сајә-синдә тәдрис просеси јени-дән тамамилә нормал һала дүшәчәкдир. (Азәринформ).

«ДИРИЖОР» КИМДИР ВӘ ҺАРА АПАРЫР?

(Әввәли 1-чи сәһифәдә)

олунмушам. Лакин јанвар һадисәләриндән сонра билми-рәм кимә нифрәт едим, нәји лә'нәтләјим. Һадисәләрин бу јерә кәлиб чыхмасында мәр-кәз «дирижорлары» күнаһкардыр. Онларын бөјүк стратежи планлары вар. Так-тиканы исә тез-тез дәјишир-ләр. Биз ССРИ-нин тәркиби-нә мүттәфиг кими дахил ол-мушуг. Лакин вары, сәрвәти башдан ашан доғма торпа-ғымызда «кирајәнишин» ки-ми јашајырыг. Чох шејә ина-мым итиб. Лакин бир ше-јә гәти әминәм ки, халгы наһагдан гурбан верәнләри, сөздә һагг-әдаләт тәрәфдары оланлары тарих бағышламa-јачаг. Елин гарғышы јаман олур.

Һеч олмаса, бундан сонра кәнчләри алдатмајын. Инди һеч кәсә, елә сизин өзүнүзә дә јарымчыг һәгигәт лазым дејил. Е'тираф етмәкдән ни-јә горхурсунуз ки, бу күн адамларда, хүсусилә кәнч-ләрдә партијаја инам азалыб. Партијанын нүфузуну сарсы-дыблар. Буна көрә дә мән Сов.ИКП сыраларындан чых-маг гәрарына кәлмишәм».

Азәрбајчан ЕА фәлсәфә кафедрасынын досенти Ф. Мустафајев јазыр: «Бакы һадисәләри бир даһа көстәр-ди ки, силаһ күчүнә өлкә-ләр фәтһ етмәк олар, амма халгы јатыртмаг вә сарсыт-маг олмаз. Адама ағыр кәлән исә будур ки, көрәсән, Ба-кыда шәһид оланлар дүнја-ны гана чалхалајанлара бәс еләмәдими? Јенә дә күнаһсыз гурбанлар веририк. Јанварын 31-дә Ермәнистанла һәмсәр-һәд олан Кәдәбәј рајонунун Исалы кәндинин 6 нәфәр са-кини мәркәзин дедији кими, «ермәни халг ордусунун әс-кәрләри» тәрәфиндән вәһши-чәсинә өлдүрүлмүшдүр. Га-рабағ һадисәләринин төрәдән ермәни мафијасынын һәрә-кәтләринә сијаси гијмәт ве-рилмәсә, партија билетиндән имтина едәчәјәм».

Бакы һадисәләринә көрә даһа кимләрин комсомол вә партија билетләриндән им-тина едәчәјини сөјләмәк һә-лә тездир. Лакин ешидәндә ки, Бакы һадисәләриндә «Со-вет Ордусу вә Дахили Ишләр Назирлијн дахили го-шунларынын, әскәр вә забит-ләри халг гаршысында јүк-сәк мәс'улијјәт һисси, мәрд-лик, сәбир көстәрмиш вә бу-нунла да ганлы гырғынын ке-нишләнмәсинин гаршысыны алмыш, адамларын һәјатыны хилас етмишдир», галырсан одла су арасында.

Ахы, Бакыдакы 19 јанвар кечәсиндән сонра сајы һәлә дә дәгиг билинмәјән чохлу шәһидләримиз вар. Хәстәхана-ларда јүзләрчә јаралы јатыр (онларын бә'зиләринин саға-лачағына үмид аздыр, инди-јәдәк нечәси һәјатдан кетмиш-дир, аллаһ галанлара гыјма-сын), хәстәханаларын, евлә-рин диварларында күллә ја-расынын нишанәләри јаша-јыр. Зиреһли техниканын алтында галмыш машын «чә-сәдләри» һәлә тамам јығыш-дырылыб гуртармамышдыр. Адамлар психоз вәзијјәтин-дән чыха билмирләр.

Мәркәздән ешитдикләри-мизлә Бакыда көзләримиз гаршысында баш вермиш ганлы фачиә арасында-кы тәзады көрмәк үчүн тәк бирчә дәфә инсан ахыны-нын арды-арасы кәсилмәди-ји күнаһсыз шәһидләримизин ујудуғу јерә — Дағүстү парка (инди бура Шәһидләр хија-бaны адланыр) кәлмәк ла-зымдыр...

Јахшы ки, көз јашлары вар, адам бошалыр.

«Мәс'улијјәт», «мәрдлик» вә... «сәбирлилик» кәлмәләри исә адамы она көрә ағрыдыр ки, Бакыда фөвгәл'адә вәзиј-јәтин тәтбигиндән өтрү кирә-вә олан 13 јанвар «таланы»н-дан бир күн әввәл гәзетлә-рин јаздығы кими Бакыда ССРИ Дахили Ишләр Назир-лијинин гошунлары јерләш-дирилмишди. Демәли, демок-ратик халг һәрәкаты илә һеч бир әлагәси олмајан вә гара гүввәләрин әввәлчәдән һазыр-ладығы ссенари үзрә ишлә-јән «таланчылар»ын әл-голу-ну вахтында бағламаг олар-ды. Әфсуслар олсун ки, «халг гаршысында мәс'улијјәт һис-си» о вахт јада дүшмүрдү...

Әфганыстан һадисәләринә 10 илдән сонра сијаси гијмәт вериләркән ајдын олду ки, күнаһкар дөвләтин вә вәтән-дашларын мәнафејинин вә һүгугларынын горунмасына билаваситә чавабдеһ олан-ларын өзләри — Л. Бреж-нев, А. Громыко, Ј. Ан-дропов, вә Д. Устинов имиш. Сов.ИКП МК-нын јан-вар (1990-чы ил) пленумун-да Тбилиси һадисәләри барә-дә бә'зи мүәммалар ашкар-ланды. Шүбһәсиз, Бакы һа-дисәләриндә билаваситә бар-мағы оланлары да нә вахтса танызачағыг. Һәләлик исә күнаһсыз гурбанлар вермәји-мизә бахмајараг һеч бир сү-бута вә мүбаһисәјә еһтијачы олмајан садә һәгигәтә — Азәрбајчанын әрази бүтөв-лүјүнүн тохунулмазлығына көрә мәркәзә јенә дә «мин-нәтдарлығымызы» билдири-рик.

Аллаһ, өзүн бизи һифз елә...

* * *

Сабаһ Москвада ССРИ Али Советинин нөвбәти сес-сијасы өз ишинә башлајыр.

Азәрбајчан халгы өлкә парламентиндә Бакыдакы ганлы јанвар фачиәсинә — күнаһсыз азәрбајчанлыла-рын гырғынына сијаси гиј-мәт верилмәсини көзләјир.

Буна инанмаг олармы?

Чәтин суалдыр. Чүнки мәркәзин бизә мүнасибәтини билирик, депутатларымыза кәлдикдә исә ачығы, онларын фәалијјәти индијәдәк халгы разы салмамышдыр. Лакин даһа сусмаг олмаз. Онсуз да бу халг онун һесабына киши олуб, она хәјанәт едәнләри һеч вахт бағышламајачаг.

Худајәт ҺӘСӘНЛИ.

ЕЛМ ВӘ ҺӘЈАТ

АРАШДЫРМАЛАР ВӘ НӘТИЧӘ

Совет Азәрбајчаны үрәјин ишемик хәстәлијинә дүчар оланларын сајына көрә мүттәфиг республикалар арасында илк јерләрдән бирини тутур... Республикамызда 20—54 јаш һәддиндә олан һәр 100 кишидән 12 нәфәри ишемик хәстәдир... Белә кетсә, республикамыз бу саһәдә Киннесин рекордлар китабында да өзүнә јер еләмәли олачаг...

Бәс, бу бәладан нечә јаха гуртармалы?

Кәнч һәкимләрин арашдырмалары һамыны нараһат едән суала чаваб верир.

Өнчә ишин мүәллифләри илә таныш олун: Халид Үмүдов ихтисасча һәким-диагност, Ајдын Зејналов вә Исаг Мустафајев һәким-кардиолог, Мәммәдәли Мејбәлијев вә Серкеј Ахундов кикијена үзрә мүтәхәссисдирләр. Елдар Јусифов исә невропатологдур. Кичијинин 32, бөјүјүнүн 34 јашы вар.

Тибб елминин мүхтәлиф саһәләриндә фәалијјәт көстәрән бу алты кәнч мүһүм бир тәдгигат бирләшдириб. Онлар илк дәфә олараг «Бакы шәһәринин әһалиси арасында үрәјин ишемик хәстәлијинин, баш бејин дамарлары паталокијасынын вә атеросклерозун тәһлүкәли амилләринин јајылмасы, онларын еркән формаларынын диагностикасы вә профилактик јоллары» мөвзусунда елми иш үзәриндә ишләјирләр. Иш демәк олар ки, баша чатмышдыр.

Ушаг вә јенијетмәләрдә үрәјин ишемик хәстәлијинин тәһлүкә амилләринин епидемиолокијасынын ајдынлашдырылмасы, јашлы әһали арасында сереброваскулјар хәстәликләрин аналожи көстәричиләрлә гаршылашдырылмасы, илкин диагноз гојулмасы јолларынын ахтарылмасы, һабелә һәмин хәстәликләрин профилактикасы үзрә нәзәрдә тутулан тәдбирләрин тәсдиг едилмәси тәдгигатын әсас мәтсәдидир.

Сөзү кәнч тәдгигатчыларын өзләринә веририк.

Исаг: — Үрәјин ишемик хәстәлији јајылма даирәсинә көрә дүнјада биринчи јери тутур. Һәмин хәстәлик нәтичәсиндә әмәк габилијјәтини итирмиш вә әлил олмуш хејли адам инди әзаб-әзијјәт чәкир. Мәһз буна көрә дә мүтәхәссисләр ишемик хәстәлији мәчази мә'нада бәшәријјәтин бир нөмрәли дүшмәни адландырырлар. Бу хәстәлијин јајылмасы сәбәбләринин өјрәнилмәсинә вә јолухмасынын гаршысынын алынмасына олан кәскин еһтијач бизи бирләшдирди. Бүтүн сә'јләримизи бу бәланын тәдгигинә јөнәлтмишик. Гејд един ки, дүнја мигјасында һәмин хәстәлијә гаршы мүбаризә чохдан апарылыр. Америкада, Канадада вә башга өлкәләрдә бунунла бағлы хејли арашдырмалар мејдана чыхарылыб, мүәјјән наилијјәтләр газанылыб. ССРИ-дә бу диагностиканын апарылмасына исә 1965-чи илдән башланылыб. Һазырда Үмумиттифаг Кардиолокија Мәркәзинин Профилактик Кардиолокија Институту тәрәфиндән өлкәмиздә үрәјин ишемик хәстәлијинин јајылмасы сәбәбләринин вә профилактикасыны өјрәнмәк үчүн биркә тәчрүбәләр апарылыр. Елә бу тәчрүбәләр әсасында республикамызда артериал һипертензијанын профилактикасында антиһепертензив терапијанын оптимал вариантынын ашкара чыхарылмасы мүмкүн олмушдур.

ХАЛИД: — Јә'гин охучуларымызы бу хәстәлијин нәдән јаранмасы да мараглandырыр. Пијләнмә, отураг һәјат тәрзи, атеросклероз ишемик хәстәлијин јаранмасына сәбәб олан әсас тәһлүкә амилләридир. О, ушаг јашларындан формалашмаға башлајыр вә јаш артдыгча өзүнү даһа чох бүрузә верир. Үрәјин миокард инфаркты, бејин ган дөвранынын чатышмазлығынын еркән әламәтләри, дамар мәрфәзинин даралмасы нәтичәсиндә һәр һансы органын ганла тәчһизатынын позулмасы ишемик хәстәлијин әламәтләриндәндир. Биз арашдырмышыг ки, үрәјин ишемик хәстәлијинә тутулаңларын јарысынын ганында холестерин дејилән маддә јүксәк сәвијјәдәдир. Бу исә хәстәлијин јолухмасы үчүн реал зәмин јарадыр. Бундан башга, липид мүбадиләсинин позулмасы да атеросклерозу төрәдән әсас сәбәбләрдәндир. Јери кәлмишкән, атеросклерозун диагностикасыны арашдырмагла мән һәлә Москвада аспирантурада тәһсил аларкән мәшғул олмушам. Һәмин иш просесиндә тәтбиг едилән ваһид шәклә салынмыш метод хәстәләрә илкин диагноз гојулмасына имкан верир.

АЈДЫН: — Јаш чохалдыгча, ишемик хәстәлик дә шиддәтләнир. Тәсәввүр един: 50 јаш һәддиндә олан һәр 100 нәфәр кишидән 25 нәфәри бу бәлаја дүчар олуб. Мүгајисә үчүн билдирәк ки, һәмин рәгәмләр Москвада ујғун олараг 100 нәфәрә гаршы 6 нәфәрдир. Көрүндүјү кими, хәстәлији төрәдән сәбәбләр сырасына чоғрафи иглим шәраити, милли әламәт хүсусијјәтләри, гида маддәләри вә с. дә дахилдир. Бунларын һәр бири чидди арашдырмалар тәләб едир вә һазырда көркәмли мүтәхәссисләримиз бу горхулу хәстәлијин Азәрбајчанда кениш јајылмасынын сәбәбләрини диггәтлә өјрәнирләр. Бир чәһәтә дә диггәтинизи јөнәлтмәк истәјирәм: үрәјин ишемик хәстәлијинә гадынлара нисбәтән кишиләр даһа чох јолухурлар. Башга сөзлә, бу хәстәлик нәтичәсиндә өләнләрин чинсә көрә нисбәти беләдир: 5 нәфәр киши вә бир нәфәр гадын. Әлбәттә, бунун да өзүнәмәхсус сәбәбләри вар вә тәдгиг олунмалыдыр.

ЕЛДАР: — Апардығымыз мүајинәләр көстәрди ки, Бакы шәһәриндә јашајан кишиләрин хејли һиссәсиндә (һәр 100 нәфәрдән 14-үндә) ган тәзјиги јүксәкдир. Башга сөзлә, 50 јашына чатмыш һәр 100 кишидән 37 нәфәриндә хәстәлик әламәтләри өзүнү көстәрди. Әлбәттә, бунлар олдугча тәһлүкәлидир вә биз бу чәһәти нәзәрә алыб, мүајинә етдијимиз адамлара фајдалы мәсләһәтләр вердик, хәстәлијин гаршысыны алмаг үчүн тибби тәдбирләр һәјата кечирдик. Хәстәлијин диагностикасыны дүзкүн мүәјјәнләшдирмәјимиз мүсбәт нәтичәләр верди вә бунун апардығымыз арашдырмалара мүһүм көмәји дәјди. Тәкчә ону дејим ки, тәдгигатымыздакы бир сыра нәтичәләр Совет Иттифагында илк дәфә гејдә алынмышдыр. Онун дәгиглији Бејнәлхалг Сәһијјә Тәшкилаты тәрәфиндән мүәјјәнләшдирилмиш стандартлара там ујғун кәлир.

СЕРКЕЈ: — Һәмкарларымын гејд етдији кими, ишемик хәстәлик ушаг јашларындан јолухмаға вә инкишаф етмәјә башлајыр. Бунун сәбәбләрини арашдырмаг үчүн мәктәбдә ушаглар үзәриндә кәркин мүајинәләр апармышыг. Мә'лум олмушдур ки, һәмин хәстәлијин төрәнмәсиндә артыг чәки өз мәнфи ролуну ојнајыр. Јахшы олар ки, валидејнләр бу чәһәтә хүсуси фикир версинләр.

МӘММӘДӘЛИ: — Ушаглар арасында һәмин хәстәлијин јајылмасы амилләри кими отураг һәјат тәрзи, тәнбәллик, бәдән тәрбијәси вә идманла мәшғул олмамаг, пијләнмә һалларыны да мүшаһидә етмәк олар. Бүтүн бу мәнфи һалларын арадан галдырылмасы үчүн биз мүәјјән тәдбирләр планы ишләјиб һазырламышыг. Апардығымыз арашдырмаларын бир үстүнлүјү дә мәһз ондадыр ки, һазырладығымыз тәдбирләр һәм ушаглара, һәм дә јашлылара тәтбиг едилә биләр...

КӘНЧ АЛИМЛӘРИН СӨЗҮНӘ ӘЛАВӘ: — Чаванларын тәдгигатындакы јениликләрдән бири дә үрәјин ишемик хәстәлији вә серебро васкулјар хәстәликләрлә бағлы тәһлүкә амилләринин Азәрбајчанда илк дәфә арашдырылмасыдыр. Тәдгигат заманы ваһид шәклә салынмыш методлардан вә алынмыш мә'луматларын гијмәт ме'јарындан истифадә олунмушдур. Бу исә өз нөвбәсиндә нәтичәләрин дүнјанын вә ССРИ-нин дикәр рекионлары илә мүгајисә олунмасына имкан јарадыр.

Бундан әлавә ,мүәллифләр мүәјјән етмишләр ки, Бакы шәһәр әһалиси арасында сигаретә күчлү мејл көстәрилмәси дә үрәјин ишемик хәстәлији вә серебровaскулјар хәстәлији төрәдән әсас тәһлүкә амилләри чәркәсиндә хүсуси јер тутур. Бу да республикамызын пајтахтында никотин зәһәринә гаршы тезликлә мәгсәдјөнлү тәдбирләр һазырланыб һәјата кечирилмәсини тәләб едир.

Тәдгигатын материаллары Әндичан (1984), Москва (1985, 1987), Алма-Ата (1986), Таллинн (1988), вә Уфа (1989) шәһәрләриндә кечирилән Үмумиттифаг мүшавирәләриндә, Москвада кечирилән пешәкар кардиолокија үзрә бејнәлхалг конфрансда (1985), кардиологларын III Үмумрусија гурултајында (Свердловск, 1985), IV Үмумиттифаг гурултајында (Москва; 1985), Авропа рекионал конгресиндә (Финландија, 1987), Азәрбајчан невропатологлары вә психиаторларынын II гурултајында (Бакы, 1988) мүзакирә едилмиш вә мүтәхәссисләрин диггәтини чәлб етмишдир.

Ишин бә'зи һиссәләри 1987-чи илдә ССРИ Халг Тәсәррүфаты Наилијјәтләри Сәркисиндә күмүш вә бүрүнч медаллара, мүәллифлик шәһадәтнамәсинә лајиг көрүлмүшдүр.

Тәдгигат материалларына даир 47 елми иш нәшр едилмишдир. Онларын 9-у харичи өлкәләрдә—АБШ-да вә Канадада чап олунмушдур.

...Кәнч һәким-алимләрлә сөһбәтимизин сонунда онлар гәзетимизин охучуларына мүрачиәт етмәк арзусунда олдугларыны билдирирләр. Дејирләр ки, ајдынлашдырдығымыза көрә һәр үч хәстәдән бири онда хәстәлик әламәти олдуғундан хәбәрсиздир. Сағламлығына там әмин олмаг истәјән шәхсләр вә ган тәзјигиндән әзијјәт чәкәнләр Ә. Әлијев адына Азәрбајчан Дөвләт Һәкимләри Тәкмилләшдирмә Институтунун 2-чи терапија, синир хәстәликләри вә физиотерапија вә клиник лабораторија диагностикасы кафедраларына мүрачиәт едә биләрләр.

Кијаз АСЛАН.

УҒУРЛУ ЈОЛ

ИНАМЛА, ҮМИДЛӘ

Ики мәктуб алмышам. Дүзү елә бир-ики сәтир охујан кими, мәктуб саһибинин графоман олуб-олмадығы ајдынлашыр. Бә'зән дәфтәрләр долусу «ше'рин» ичиндән редаксијаларда бир тутарлы нәзм парчасы тапа билмирләр. Бир чох һалларда белә дәфтәр саһибләри јашлы кечмиш, истираһәтә чыхмыш вә бекар вахтыны өзү демишкән «чызма-гарајла», јазы-позу илә кечирмәк истәјәнләр олур.

Алдығым мәктублардан бири Шәкидән, бири Бакы кәндләриндән кәлсә дә, һәр икиси мәни гәләми әлимә алмаға мәчбур етди. Бу мәктуб мүәллифләри мәндән һеч бир шеј тәләб етмир, арасыра мәтбуатда, јерли радиода чыхыш етдикләрини, лакин мәркәзи мәтбуата чыха билмәдикләрини јазыр, садәчә мәсләһәт истәјирдиләр.

Шәкидән кәлән мәктубу Сәадәт Илјасова адлы, көрүнүр ки, чох савадлы, кениш дүнјакөрүшә, мүталиәјә малик бир нәфәр јазыр. Мәнә көндәрдији мәнзум парчаларда сәмими мәһәббәтлә севән бир гәлб дујулур:

Һәсрәтинлә долдум синдән-синә мән,
Гәм карваны јүрүш етди синәмнән,
Бир дәрдими ачыб десәм сәнә мән,
Ичим мәни, чөлүм сәни јандырар.

Јахуд бу мисраларда нә гәдәр дәрин бир дујум вар:

Һејиф көрәнмәдин мәндәки мәни,
Фикрин кирпијиндә, гашында имиш.
Наһаг узагларда кәздим дүшмәни,
Дүшмән очағымын башында имиш.

Бу мисраларда халг ше'риндән кәлән руһ вар.

Әдәбијјатымызда ана һаггында истәнилән гәдәр ше'р вар. Бу, тәбии һалдыр. Ана, ана мәһәббәти кәнчликдән дејил, сүдәмәр вахтымыздан бизи мәзара гәдәр мүшајиәт едир; лајла кими, ағы кими... Амма һәмишә тәәссүфләнмишәм ки, ата мәһәббәти һаггында ше'римиз аздыр. Бәлкә дә елә буна көрә дә Сәадәтин «Үшүмә» ше'ри мәнә чох тә'сир етди. Атасынын хатирәсинә јазыб ону:

Бу пајызда үмидләрим үшүдү,
Јохуш галхдым, лап нәфәсим тәјшүдү,
Мәзарына пајыз хәзәл дөшәди,
Үшүмә, атам, үшүмә!

Икинчи мәктубу Рафиг Мирзәағајев јазыб. Бир-ики мәнсур ше'р вә бир ики дә лирик парча көндәриб. Хүсусилә «Тәбризим» јазысы хошума кәлди. Рафиг һардаса мәһз өз сөзүнү сөјләмәјә чалышыр.

Севки јолларында јел тәк әсмәдим,
Сәндән инчимәдим, сәндән күсмәдим,
Әлими әлиндән һеч вахт үзмәдим,
Гәлбимә булаг тәк ахмадын, нијә?

Рафигин ушаглар үчүн јаздығы миниатүр мәнзумәләр дә мараглыдыр. Бунлардан јалныз үчүнү охумушам вә үчү дә ушаг нәзми гытлығында мәнә тәзә кими кәлиб: «Фуадын суалы», «Күл-чичәк» вә «Күнәбаханлар».

Сәадәтә дә, Рафигә дә уғур арзулајырам. Вә һәрәсиндән бир ики ше'ри «Азәрбајчан кәнчләри» гәзетинин охучуларына тәгдим едирәм.

Әзизә ЧӘФӘРЗАДӘ,
филолокија елмләри доктору, профессор.

СӘНИ ЈАНДЫРАР

Сәнсиз елә очағам мән, одам мән,
Әл узатсан, күлүм сәни јандырар.
Елә билмә биканәјәм, јадам мән,
Килејләнсәм, дилим сәни јандырар.

Һәсрәтинлә долдум синдән-синә мән,
Гәм карваны јүрүш етди синәмнән,
Бир дәрдими ачыб десәм сәнә мән,
Ичим мәни, чөлүм сәни јандырар.

Севки сөзү нә илаһи кәлмәди?
«Јох» јох имиш бу сөз бизә кәлмәди,
Әчәл кәлди, јарын рәһми кәлмәди,
Бу вә'дәсиз өлүм сәни јандырар.

СӘНСИЗ

Һәсрәтими киләтсәм дә һәр ан мән,
Кәдәр изи сыраланды үзүмдә
Әсли үчүн даг долашан Кәрәм дә,
Сәндән сонра адиләшди көзүмдә.

Өз әлимдәк өзүм гача билмәдим,
Бу нә сирди, һеч баш ача билмәдим.
Сәндән сонра башгалаша билмәдим,
Үрәјимдә галмајыбды дөзүм дә.

Әкәр бир күн о һүзнлү кәдәрим,
Дујулмаса, севинч әкиб, гәм дәрим,
Башгалаша билсәм, инди кезәлим,
Демәк сәнсиз јашајырам өзүм дә.

Сәадәт ИЛЈАСОВА.

ФУАДЫН СУАЛЫ

Үч јашлы Фуад
Сорушур; Саат
Нечә ишләјир?
Күндүз ишләјир,
Кечә ишләјир?..
Тыг-тыг еләјиб
Евдә салыр сәс,
О дincәлмир бәс?

ЧӘМӘНДӘ

Јығылыб ојнадылар,
«Кизләнпач»,
«Сәндә-мәндә»,
Бәнзәди күл-чичәјә
Күл балалар чәмәндә.

Рафиг МИРЗӘАҒАЈЕВ.

ДИГГӘТ! ЧИДДИ МӘСӘЛӘДИР

ЈЕНИ ШӘРАИТ ИМКАН ВЕРИБ...

Инди проблемләрдән данышмаг адәтә чеврилиб. Мән һәр бир негсаны, чатышмазлығы проблем һесаб едәнләрин тәрәфиндә дејиләм. Һәр ади иши проблемә чевирмәк өзү һәмин мәсәләни башлы-башына бурахмаг үчүн бир бәһанәдир. Проблемдир! Демәли, һәлли сон дәрәчә чәтиндир, аз гала гејри-мүмкүндүр. [illegible]

ләгәндә ушаг бағчалары, һамам, хәстәхана, клуб вә с. објектләр үчүн лајиһәләр тәртиб едирик. Дејим ки, бу лајиһәләр әввәлләр олдуғу кими, кағыз үзәриндә галмыр, нечә дејәрләр, тезликлә мадди тәчәссүмүнү тапыр. Чүнки, өзүмүз да ишләрин реаллашмасында иштирак едирик. Бу барәдә бир гәдәр сонра данышачағам. Инди рајонларымызын мәншәт канализасијасы илә бағлы [illegible]

ШӘФГӘТИН ҮНВАНЛАРЫ

БАКЫ. Фачиәли 19—20 јанвар һадисәләриндән дәрһал сонра Киров Рајон Комсомол Комитәси зәрәрчәкәнләрин аиләләринә гајғы көстәрмәји өз үзәринә көтүрмүшдүр. Ахы, фачиәнин гурбанлары әсасән кәнчләр олмушдур. Бәдбәхтлик үз вермиш һәр аиләјә мадди јардым ајырмаг гәрара алынмышдыр. Ф. Әлизадәнин аиләси Киров рајон комсомол комитәси јанында фәалијјәт көстәрән «Хәзәр» кәнчләрин елми техники мәркәзи «Хәзәр»ин һимајәси алтындадыр. Һәмин фачиәли кечә кәнч фәһлә евә гајытмады. Ону арвады вә үч өвлады чох көзләди. Бөјүк ушағы биринчи синфә кедир. [illegible] сонра «Хәзәр» [illegible]ларыны вә јахын адамларыны [illegible] дүнјә шәрик чыхараг јаралылара вә һәлак оланларын аиләләринә бачардыглары гәдәр көмәк көстәрирләр. ДГМВ-нин Мартуни рајонундакы Гарадағлы кәндинин сакинләри онларын үнванларына үч мин манатдан чох вәсаит вә 500 килограм әт көндәрмишләр. Вәсаит вә әрзаг мәһсуллары топланышы давам едир.

ГАХ. Рајондакы әмәк коллективләринин нүмајәндәләри республика пајтахтына јола дүшмүшләр. Онлар зәрәрчәкәнләрин аиләләринә әт, сүд, гида мәһсуллары, һәр јердүјү, ун апарырлар. [illegible]

Гасым Исмајылов рајон мәдәнијјәт бирлијинин ишчиләри өз маашларындан ајырмышлар. Бу мадди јардым Бакыда јанвар күнләриндә һәлак оланларын вә јараланларын аиләләринә тәгдим едиләчәкдир. Тәшвигат бригадаларынын үзвләри әмәк колективләриндә олур, адамлары ағыл вә зәканын сәсинә гулаг асмаға чағырыр, бунунла да рајонда вәзијјәтин сабитләшмәсинә, мүәссисәләрдә вә тәсәррүфатларда нормал әмәк аһәнкинин бәргәрар олунмасына чалышырлар.

САГАРЕЧО (Күрчүстан ССР). Күнцу республикасынын Сагаречо рајонунун [illegible]

Исаг:—Урәјин ишемик хәстәлији јајылма даирәсинә кә- дырмышын ки, ... мик хәстәлијинә тутулањла- фајдалы мәсләһәтләр вердик, дә нәтичәләрин дүнјанын вә Кнјаз АСЛАН.

Күндүз ишләјир, О дичәлиир бәс? Кул балалар ... Рафиг МИРЗӘАҒАЈЕВ.

ДИГГӘТ! ЧИДДИ МӘСӘЛӘДИР

ЈЕНИ ШӘРАИТ ИМКАН ВЕРИБ...

Инди проблемләрдән данышмаг адәтә чеврилиб. Мән һәр бир нөгсаны, чатышмазлығы проблем һесаб едәнләрин тәрәфиндә дејиләм. Һәр ади иши проблемә чевирмәк өзү һәмин мәсәләни башлы-башына бурахмаг үчүн бир бәһанәдир. Проблемдир! Демәли, һәлли сон дәрәчә чәтиндир, аз гала гејри-мүмкүндүр. Лакин бу күн һаггында гысача сөһбәт ачачағым мәсәләләр һәгигәтән һроблем характери дашыјыр. Лакин хошбәхтликдән бу проблемләрин һәлли, нечә дејәрләр, «гырх аршын гујунун дибиндә» дејил, өз әлимиздәдир.

Сорушула биләр ки, о нечә проблемдир индијә кими өзүмүздән асылы ола-ола һәлл едә билмәмишик? Әввәла дејим ки, инди јени тәсәррүфат системинә кечилмәси, мүстәгиллик имкан верир ки, там күчүмүзлә ишләјәк. Икинчиси, бизим тәшкилат—су тәсәррүфаты објектләрини лајиһәләшдирән институт—индијә кими Москваја табе олуб. Бу, сөзүн һәгиги мә'насында әл-голумузу бағлајыб. Бу барәдә кениш данышмаға еһтијач јохдур. Артыг өтән илдән Республика хүсусиләшдирилмиш Су Гурғулары Тикинтиси Баш Идарәсинә бахырыг.

Бизим институт су һөвзәләрини, суварма системләрини, үмумијјәтлә, мүхтәлиф мелиорасија ишләринин лајиһәләшдирир. Һәмчинин бу ишләри көрән иншаатчылар, лајиһәчиләр, мүһәндисләр үчүн гәсәбәләр, евләр инша едирик. Бу ишләрлә рәис олдуғум ме'мар-иншаат шө'бәси мәшғул олса да, мән сон заманлар конкрет олараг фәалијјәт көстәрдијимиз истигамәтдән данышмаг истәјирәм.

Бәли, әсас ишләримиз кәнд рајонлары илә бағлыдыр. Е'тираф едәк ки, кәнд узун илләрдир унудулуб, аз гала јаддан чыхыб. Кәндләримиздә сосиал абадлыг ишләринин вәзијјәти орта иттифаг сәвијјәсиндән дә писдир. Китабханаларын, ушаг бағчаларынын, тибб мәнтәгәләринин, һамамларын, мәктәбләрин, клубларын... сајына көрә хејли кеpидә галырыг...

Бу керилији арадан галдырмаг үчүн республиканын бир сыра рајонларында, о чүмләдән, Мирбәширдә, Шәкидә, Ағдашда, Газахда, Бејләганда ушаг бағчалары, һамам, хәстәхана, клуб вә с. објектләр үчүн лајиһәләр тәртиб едирик. Дејим ки, бу лајиһәләр әввәлләр олдуғу кими, кағыз үзәриндә галмыр, нечә дејәрләр, тезликлә мадди тәчәссүмүнү тапыр. Чүнки, өзүмүз дә ишләрин реаллашмасында иштирак едирик. Бу барәдә бир гәдәр сонра данышачағам. Инди рајонларымызын мәишәт канализасијасы илә бағлы проблемләриндән вә бу саһәдә бизим конкрет ишләримиздән сөһбәт ачмаг истәјирәм.

Бәри башдан дејим ки, кәнд рајонларынын һеч бириндә әсл канализасија јохдур. Канализасија нә демәкдир? Әввәла, чиркаб сулары хүсуси тәмизләјичи гурғулардан кечмәлидир. Јә'ни бүтүн гајда-ганулара әмәл едилмәклә. Буна һәм дә биоложи тәмизләнмә дејилир. Сонра бу сулар тәрәвәздән башга бир сыра саһәләрдә—памбыг тарлаларынын, мешәләрин вә с. јерләрин суварылмасында истифадә олуна биләр. Тәәссүф ки, индијә гәдәр республикамызын һеч бир кәнд рајонунда бу чүр канализасија јаратмаг санки һеч кимин ағлына кәлмәмишдир.

Илк канализасија шәбәкәсини Мирбәшир шәһәриндә тәтбиг едәчәјик. Нијә мәһз Мирбәширдә? Әввәла она көрә ки, бизим лајиһә үзрә ишләри бурадакы електромеханика заводу өз өһдәсинә көтүрүб. Гаршылыглы разылашмаја көрә биз заводун сифариши илә ишләмишик. Јери кәлмишкән демәк истәјирәм ки, индијә кими шәһәрин чиркаб сулары һара кәлди ахыдылырмыш. Һәм дә чох примитив үсулларла. Бу, торпағы да, әтраф мүһити дә әмәлли-башлы корлајыб.

Канализасија илә бағлы даһа бир нечә мүлаһизә сөјләмәк истәјирәм. Кәнд рајонларымызда бу иш һәгигәтән чәтиндир. Лакин вәзијјәтдән чыхыш јоллары да мөвчуддур. Рајон мәркәзләриндә һүндүр јашајыш биналарынын тикилмәсинә еһтијач јохдур. Бу һәм дә адамлары торпагдан, тәбиәтдән узаглашдырыр. Һесабламалара көрә рајон мәркәзләриндә дә адамлары торпаг саһәси илә тә'мин етмәк олар. Бу һәм канализасија зәрурijјәтини арадан галдырыр, һәм дә инсанлар бир нечә квадратметрдә торпагла тәмасда олурлар. Бешинчи мәртәбәдә торпаг һәсрәти илә јанмаг чәтиндир. Бәли, бизә белә кәлир ки, хәстәханалар, меһманханалар вә дикәр ичтимаи биналар истисна олмагла рајон мәркәзләриндә «көјдәләнләрә» еһтијач јохдур.

Бу ил үчүн сифаришләримиз чохдур. Әлбәттә, ишимизи кәләчәкдә дә давам етдирәчәјик. Бәс, ишимизи нечә гурурут, лајиһәләри нечә веририк? Әввәла, габагчадан өјрәнирик керәк кәндин, гәсәбәнин еһтијачы нәјәдир? Әввәлләр чох вахт план хатиринә лајиһә тәшкилатлары чохлу објектләр ишләјирдиләр. Инди бунун гаршысы алыныб. Чүнки биз рајонларла танышыг, онларын еһтијачларыны билирик. Билирик ки, һарада нә кими ишләр көрмәк олар.

Бајаг дедим ки, билаваситә јерләрдәки тикинти ишләриндә дә јахындан иштирак едирик. Әкәр Мирбәширин Енкелс адына вә «Шәфәг» колхозларында сосиал објектләрин лајиһәсини веририксә, һәмин әразидә јерли хаммалын вәзијјәтини дә өјрәнирик. Мәсәлән, Борсунлу кәнди әразисиндә (Енкелс адына колхоз) кәрпич, әһәнк вә кәч сехләри ачмағы нәзәрдә тутмушуг. Бу ишләри өзүмүзүн тәшкил етдијимиз «Абадлыг» кооперативи көрәчәк.

Бәс, «Абадлыг» нечә јараныб? Лајиһәдән әлдә етдијимиз кәлир һесабына. Кооперативин иншаат материаллары истеһсал едән сехләри ишләјәчәк. Бир чәһәтә диггәт едирсинизми? Даһа лајиһә вермәклә ишимизи битмиш һесаб етмирик: јериндәчә «Абадлыг» лајиһәмизи, идејамызы һәјата кечирмәјә башлајачаг. Кооперативин сәдри Абдулла Худијев кәнч мүһәндисдир, ишкүзарлығы вә тәшәббүсү илә танынир. Кооператив өз һесабында олан вәсаити ағылла хәрчләмәји билир. О, бүтүн лајиһә вә тикинти хәрчләрини өз өһдәсинә көтүрүр. Фәһләләрә, иш ичрачыларына да әмәк һаггыны кооператив верәчәк. Даһа әввәлки кими јерләрдән ешитмәјәчәјик: лајиһә дә һазырдыр, пул да кечирмишик, амма конкрет иш көрән тапылмыр.

Кооператив чалышыр ки, әлдә етдији материаллар һәм дә учуз баша кәлсин. Јерләрдә фәалијјәт көстәрәчәк сехләрдә чохлу ишчи гүввәси мәшғул олачаг. Мә'лум олдуғу кими, республикамызда ишсизләрин сајы чохдур. Бу бахымдан фәалијјәтимизин зәрурилији көз габағындадыр.

Һәләлик әсас иш мејданымыз Мирбәширдәдир. Кәләчәк фәалијјәтимиз бу рајондакы уғурларымыздан асылы олачаг.

Равуз КӘРИМОВ,
Ме'мар-иншаат шө'бәсинин рәиси.

Шәкилдә: Әли Бајрамлы шәһәр мусиги мәктәбинин каманча мүәллими Рөвшән Кәримов шакирди илә мәшғәлә заманы.
Фото М. Гурбановундур.

ТӘЛӘБӘЛӘР ЈҮК БОШАЛДЫРЛАР

Өтән һәфтә П. Рүстәмзадә адына Бакы База Енеркетика техникумунда, тәһсил очағынын педагожи коллективинин вә комсомол фәалларынын јығынчағы кечирилмишдир. Јығынчағын иштиракчылары 19—20 јанвар һадисәләринә өз мүнасибәтләрини билдирмиш, күнаһсыз шәһидләрин хатирәсини бир дәгигәлик сүкутла јад етмишләр.

Мә'лум һадисәләрә көрә шәһәрин әрзаг мағазаларында бөјүк гытлыг јаранмышдыр. Техникумун тәләбәләри јығынчагда Кешлә дәмирјол вағзалындакы вагонларда јығылыб галмыш јүкләрин бошалдылмасында иштирак етмәк тәшәббүсүнү ирәли сүрмүшләр. Тәшәббүс кағыз үзәриндә галмамышдыр. Тәләбәләр вағзала кетмиш, 64 тонлуг гәнд мәһсулларыны вагонлардан бошалдыб анбарлара јығмыш, онларын бир һиссәсини исә мағазалара көндәрмишләр. Кәнчләрдән Камил Көјчајлы, Елхан Абдуллајев, Заһид Мурадов, Әлиса Мустафајев, Азәр Һәсрәтов вә башгалары јүкләрин бошалдылмасында хүсуси фәаллыг көстәрирләр.

Тәләбәләрин иштиракы илә вагонлардан јүк бошалдылмасы давам едир.

ШӘФГӘТИН ҮНВАНЛАРЫ

БАКЫ. Фачиәли 19—20 јанвар һадисәләриндән дәрһал сонра Киров Рајон Комсомол Комитәси зәрәрчәкәнләрин аиләләринә гајғы көстәрмәји өз үзәринә көтүрмүшдүр. Ахы, фачиәнин гурбанлары әсасән кәнчләр олмушдур. Бәдбәхтлик үз вермиш һәр аиләјә мадди јардым ајырмаг гәрара алынмышдыр. Ф. Әлизадәнин аиләси Киров рајон комсомол комитәси јанында фәалијјәт көстәрән «Хәзәр» кәнчләрин елми техники мәркәзи «Хәзәр»ин һимајәси алтындадыр. Һәмин фачиәли кечә кәнч фәһлә евә гајытмады. Ону арвады вә үч өвлады чох көзләди. Бөјүк ушағы биринчи синфә кедир... Бундан сонра «Хәзәр» ән кичик ушаг һәдди-бүлуға чатанадәк һәр ај бу аиләнин һесабына 200—300 манат вәсаит кечүрәчәкдир.

Киров рајонунда фәалијјәт көстәрән «Си-бејсик» комсомолчу-кәнчләр кооперативи атасыз галмыш ики ушағы һамилијә көтүрмүшдүр. Рајондакы 5 нөмрәли такси паркынын комсомолчулары һәлак олмуш такси сүрүчүсүнүн аиләсинә бачардыглары гәдәр көмәк көстәрмәји гәрара алмышлар.

СТЕПАНАКЕРТ. Дағлыг Гарабағ Мухтар вилајәтинин азәрбајчанлы сакинләри Бакыда јанварын 19—20-дә баш вермиш фачиәли һадисәләри дәрин кәдәр һиси илә гаршыламышлар. Онлар гоһумларыны вә јахын адамларыны итирмиш бакылыларын дәрдинә шәрик чыхараг јаралылара вә һәлак оланларын аиләләринә бачардыглары гәдәр көмәк көстәрирләр. ДГМВ-нин Мартуни рајонундакы Гарадағлы кәндинин сакинләри онларын үнванларына үч мин манатдан чох вәсаит вә 500 килограм әт көндәрмишләр. Вәсаит вә әрзаг мәһсуллары топланышы давам едир.

ГАХ. Рајондакы әмәк коллективләринин нүмајәндәләри республика пајтахтына јола дүшмүшләр. Онлар зәрәрчәкәнләрин аиләләринә гида мәһсуллары—әт, сүд, дүјү, ун апарырлар. Һәр јердә Бакыда һәлак оланларын вә јараланханларын аиләләринә хејријјә јардымы фондуна вәсаит кечүрүлмәси давам едир. Нәсими адына, Ш. Руставели адына, «Гәләбә», «Ленин јолу», «Октјабр» вә дикәр колхозларын бејнәлмиләл коллективләринин әмәкчиләри 18,5 мин манат вәсаит топламышлар. Топланмыш вәсаитин бир һиссәси Н. Нәриманов адына шәһәр мәдәнијјәт вә истираһәт паркында Бакы фачиәсинин гурбанларынын шәрәфинә учалдылачаг абидәнин фондуна кечириләчәкдир.

ГАСЫМ ИСМАЈЫЛОВ. Шәфгәт фондунун һесабына даһа үч мин манат вәсаит кечирилмишдир. Һәмин вәсаити Гасым Исмајылов рајон мәдәнијјәт бирлијинин ишчиләри вә ... мышлар. Бу мадди јардым Бакыда јанвар күнләриндә һәлак оланларын вә јараланханларын аиләләринә тәгдим едиләчәкдир. Тәшвигат бригадаларынын үзвләри әмәк коллективләриндә олур, адамлары ағыл вә зәканын сәсинә гулаг асмаға чағырыр, бунунла да рајонда вәзијјәтин сабитләшмәсинә, мүәссисәләрдә вә тәсәррүфатларда нормал әмәк аһәнкинин бәргәрар олунмасына чалышырлар.

САГАРЕЧО (Күрчүстан ССР). Гоншу республикадакы Сагаречо рајонунун Гарачөп кәндинин сакинләри дә Азәрбајчан пајтахтында јанварын 19—20-дә һәлак оланларын вә јараланханларын аиләләринә јардым көстәрмишләр. Гарачөплүләрин тәшкил етдикләри автомашынлар дәстәси гоншу республикадан Бакыја 5 тон әт, 4 тон картоф, бир о гәдәр дә ун, 1,5 тон јағ, 2 тон дүјү, шәкәр вә дикәр әрзаг мәһсуллары апармышдыр. Кәнд сакинләри һәмчинин зәрәр чәкәнләрин аиләләринә мадди јардым көстәрмәк вә Бакыда һәлак оланлара учалдылачаг абидә үчүн 704903 вә 700700 нөмрәли һесаблара 9 мин манат вәсаит кечүрмүшләр.

(Азәринформ).

ССР ИТТИФАГЫ ПРОКУРОРЛУҒУНДА

Февралын 8-дә ССР Иттифагы Прокурорлуғунда коллекијанын ичласы олмушдур. Ичласда ССРИ баш прокурору јанында хүсуси ваҹиб ишләр үзрә мүстәнтигләр Т. Х. Гдлјан вә Н. В. Иванов тәрәфиндән бурахылмыш кобуд ганунчулуг позунтулары һаггында мәсәләјә бахылмышдыр.

ССР Иттифагы Прокурорлуғунун идарә рәиси, Гдлјанын групунда ишләмиш бир сыра мүстәнтигләрин, нәзарәти һәјата кечирән прокурорларын, дикәр әмәкдашларын ганунчулуғу позмасы фактларынын тәһгигинә башчылыг едән В. И. Илјухинин мә'луматында Гдлјан вә Иванов, онларын групундан олан бә'зи мүстәнтигләр тәрәфиндән јол верилмиш өзбашыналыға вә ганунсузлуға, инсан ләјагәтинин тәһгиринә даир чохлу факт үзә чыхарылмышдыр. ССРИ Прокурорлуғунун идарә рәисинин мә'луматына көрә, сәккиз ајдан чох чәкән тәһгигат заманы 500 нәфәрдән артыг шаһид диндирилмиш, сајсыз-һесабсыз үзләшдирмәләр кечирилмиш, ифадәләр јохланылмыш, күлли мигдарда сәнәд өјрәнилмишдир.

Коллекија ССРИ халг депутатлары олан Т. Х. Гдлјанын вә Н. В. Ивановун тутдуглары вәзифәләрдән азад едилмәси вә онларын гануна мүвафиг сурәтдә мәс'улијјәтә чәлб олунмасына разылыг алмаг үчүн ССРИ Али Советинә тәгдиматла мүрачиәт етмәк һаггында гәрар чыхармышдыр.

Прокурор нәзарәтиндәки чидди нөгсанлар кәскин тәнгид едилмишдир.

Коллекија Гдлјанын вә Ивановун башчылыг етдикләри истинтаг групунда позунтуларын тәһгигини баша чатдырмаг үчүн, һабелә истинтаг вә прокурор ишиндә ганунчулуғу мөһкәмләтмәк, совет адамларынын һүгугларынын е'тибарлы мүдафиәси үчүн конкрет тәдбирләр мүәјјәнләшдирмишдир.

Коллекијанын ишиндә ССР Иттифагы Прокурорлуғунун Т. Х. Гдлјан тәрәфиндән башчылыг едилмиш истинтаг групунун фәалијјәти илә бағлы материалларын јохланмасы үзрә комиссијаларын һәмсәдрләри, ССРИ халг депутатлары Р. А. Медведев, В. А. Јарин, һабелә ССРИ халг депутатлары, ССРИ Али Советинин ашкарлыг, вәтәндашларын һүгуглары вә мүрачиәтләри мәсәләләри үзрә комитәсинин үзвләри Ј. Ј. Соколова, Н. И. Игнатович, Б. С. Сәфәров, ичтимаи тәшкилатларын вә күтләви информасија васитәләринин нүмајәндәләри иштирак етмишләр.

Редактор Ј. КӘРИМОВ.

РЕДАКСИЈАНЫН ВӘ МӘТБӘӘНИН ҮНВАНЫ:
370146, БАКЫ—146,
МӘТБУАТ ПРОСПЕКТИ,
529-чу МӘҺӘЛЛӘ.

Редаксија VIII мәртәбәдә јерләшир.

ТЕЛЕФОНЛАР

Редактор—32-12-65; редактор мүавини—38-53-69; мәс'ул катиб—32-60-95; шө'бәләр; комсомол һәјаты вә әмәкчи кәнчләр—32-19-27; тәблиғат вә коммунист тәрбијәси—32-60-62; елм вә мәктәбли кәнчләр —32-19-09; јарадычы кәнчлик вә естетик тәрбијә—32-19-08; мәктублар—32-29-11; бөлмәләр: бәдән тәрбијәси, идман вә күтләви мүдафиә ишләри—32-60-62; комсомол прожектору—32-60-62; корректор—32-19-21; фотолабораторија—32-60-66; мә'лумат үчүн—32-12-46; мүһасибат —32-79-44; е'ланлар—38-53-63.

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 М 1 2 3 4 5 6 7 8

БАКЫ, «КОММУНИСТ» НӘШРИЈЈАТЫНЫН МӘТБӘӘСИ. БАКУ, ТИПОГРАФИЯ ИЗДАТЕЛЬСТВА «КОММУНИСТ». ФГ 19023 Сифариш 827